Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШОАТТА, 21 ИЮЛЬ, 1990 ШУ. ★ № 80 (7894). ★ Мах 3 кеп.

ДИКАГIБАРИЙ ОПЫТ — МАССАНЕНА

Укх деношка НГIАССР Лакхехьарча Совета председатель, КПСС Нохч-ГIалгIай обкома хьалхара секретарь Д. Г. Завгаеви НГIАССР Министрий Совета председатель С. М. Бекови вIашагIкхийтта хилар республика городской районийи Советий а цар исполкомий а кулгалхошца. Нохч-ГIалгIайчен агропромышленни организацейи ведомствайи бехктокхамеча болхлошца.

Гулбеннарашта Д. Г. Завгаева дийцар парте XXVIII съезд йолча хана вай республика делегаце баьча балхах, баха нах кхачан продукташца дикагIа Iалашбара Нохч-ГIалгIайчен кхахьегамхошта хьалхашка латта декхараш довзийтар.

Вай воаш Iалашдергдолча а воаш финансировани ергйолча а довларга кийчлуча хьале цIенхаштара хувцамаш де деза хьаь яьнна продукци дIа-са нийсъяра, производства структурана шийна чухь, цун тайп-тайпара продукци дIайохийтача. Хьайбаш концентрированни доакъарашца 60 процент мара Iалаш ца деча хьале хIара шера 100 эзар тоннал дукхагIа ялат дохкаш хила доагIий аьнна уйла е еза.

Полаш я баьцадаарий продукци, сомаш, комсаш, коартолаш йоахилга, уж чакхйоахилга, дIайохийтилга тоаде, транспортах, гIишлош еча мощностех, иштта кхычарех дукхагIа пайда эца торонаш. Из де деза эггара хьалхарча аргIана республикана эшарга хьежжа.

Д. Г. Завгаева аьлар кIира даьлча цIаькха а вIашагIкхета деза цу хьакъехьа хаьдда йола предложенеш оттаяра.

Из деш къаьстта теркам тIабахийта беза дикагIдолча боахамашка хьаIайпача юртарча наьха къахьегам вIаштIехьбаккхара опыта.

Лидай кулг-говзал

— Дика къахьегарца белгалбаьнна мехкарий малагIаш ба шун коллективе? — аьнна шийга хьаттача эггара хьалха къонача йиIий — Медова Лидай цIи йоакхх Назранерча трикотажни фабрика цеха начальника Джандарова Сельжана.

Я а я Лида, кулг-говзал лакха йолаш, къахьегама кадай йоI. Барзкъа тега трикотаж ца тоъаш дукха моттигаш нийслу фабрика болх сецаш.. Болх боацаш юс вай ювца швея-мотористка а (сурта тIа шоана гур я из). ХIаьта а юххера бетта, квартала, шера итогаш еча хана Лидай производственни хьокхамаш лакха хул, планаш я тIеххоачашйий хул.

— Фу бахьан да цу деша? — ях аз Сельжанага.

— ВIалла къайле йолаш хIама дац, — аьлар цо. — Фабрике бедал хьаяххьеше а цхьа минот ца йоаеш къахьега бола лу Лида а из санна опыт, кулг-говзал лакхаяраш а. Цхьаболчара цхьа издели хьаялехьа цар шиъ ю. Иштта лакхарча къахьегама овсарленца хьалха бувл уж. Цар машинкаша дIамекхоал дIаяла ма езий царна бедал а.

— Сельжан, нийсхо хетий хьона цох? — ДIаУйла елахь. Масала, Лидай машинка сихагIа кхест, кулг сиха лел. Цунга хьажжа лакха да цун алапи а. ХIаьта цун уллув ягIа дукха ха йоацаш хьаена опыт кIезига йола бераш-дезал кхоаба кхалсаг. Цун болх низткъа мара дIабодац, иштта «низткъа» мара хилац цун луш дола алапи а. Цудухьа фабрике хьаенача бедалах шийна доагIа дакъа хьанкхачац цун. ТIаккха тIехьвисачун дакъа «циско» дIакхоал. НийсагIа хургдецарий, нагахьа санна «цхьаьца пела Iаг» луш мара шоана хьа ца лу из бедал берригача болхлошта нийсса дакъа а деш оаш дIа-хьа йийкъача? Бетта йоагIа шийн план ах бетта кхоачаш а я Лидас а цу мо болча хьалхале лелаераша а шоай мукъа ха кхычахьа дIайохийтаргьяр, фабрике, е цIагIа. Цу ханна тIехьбисараша шоай болх дIахо хьоргбар. Уйла йир Сельжанас.

— Цкъа-дале, я а яц из социальни нийсхо, — аьлар цо. ВIаши таръе йиш яц 5 шу хьалха фабрике енача Лидайи 5 бутт хьалха енача цун уллув ягIача новкъостеи кулг-говзал. Нагахьа санна бедал хилча — цу шоллагIчо а кхоачашъе мегар шийн план, биззача бетта шийн болх маэшша хьабе бедал ца хилча цун сацийта езаш хул шийн машинка. Тхона маэшша болх хьабе бедал хилча-м ше дар. ЦаI из да. ШоллагI-дале, хьалхале лелаерий «кулгаш дIадехка» а йиш яц. ТIаккха хилац цох социальни нийсхо. Лоацца аьлча, тахка, хьажа везаш дош да из. Раьза хургйийхьогI Лида вай дувцачоа?

Лидайца а хилар са цу хьакъехьа къамаьл. Лида гIадъяхар. Сона мичара доагIар бетта иттех мукъа балха ди! Сай план кхоачашйича ялацари со, 15 дийнахьа йой а ткъаь дийнахьа йой а? Сона бакъахьа хетар цу тайпара, вешта аьлча, кхоачамга хьажжа йола гибки производственни система вIаштIехьяьккхача. Хьабе шортта болх болча хана-м ше да.

Из санна долча дешашка а хьожаш хилча бакъахьаяр профсоюз. Иштта хет из Сельжана, Лидайна, хIаьта тха къамаьл хиннача кхыча блхлошта. Вай бувца тIехьбусараш ба-болх хьабе а гIерташ, шоай профессиональни квалификаци лоха хиларах, хIаьта цига шоаш болх бу дукха ха йоацараш. Вай бувцац шоай болх дика ховшше а мекъала тIехьбусараш, прогулаш еш ха йоацараш. Цар дакъа-м цискаша дизача а хIама дацар. ХIаьта Лидас шийн дакъа царга кхоачийтаргдоацилга ховш да.

М. КАРАЕВ,
автора сурта тIа Назранерча трикотажни фабрикера швея-мотористка Медова Лида.

КПСС ЦЕНТРАЛЬНИ ТIАХЬОЖАМА КОМИССЕХ ЙОЛА ПОЛОЖЕНИ

КПСС XXVIII СЪЕЗДО ЧIОАГIЪЯЬЙ

1. КПСС Центральни ТIахьожама Комисси (КПСС ЦКК) хорж парте съездо коммунистийи парторганизацейи оагIонгахьара парте центральни органийи цар аппаратен балха тIахьожам лоаттабе лерхIаш, Комиссе кулгалду КПСС Уставацеи укх положенецеи, шийн балха тIа шийн лоIаме я, КПСС съездан конференценеи отчет яла езаш я.

2. КПСС Центральни ТIахьожама Комиссе:

— тIахьожам лоаттабу КПСС программни документаши Устави, партийни съездийи конференцейи решенеш кхоачашъяра, КПСС Центральни Комитето, цун исполнительни органаша балха тIа гуманность, коллегиальность, гласность, кхыйола демократически принципаш лоаттаяра, цар магийтац, нагахьа санна цар решенеш программнии уставнии положенешка, долаш долча законодательствога хьежжа еце; бюрократизмани мугIарий цхьоагIои партийни политике шийн хьаштдар де, критика тоIае, зулам де гIортара духьалара гIулакхаш ду;

— новкъостал ду партийни мугIарий цхьоагIои партийни новкъостали чIоагIдара, юххьанцарча парторганизацей авторитети уж шоай лоIаме хулгеи лакхдара, коммуниста бокъо лораю, парторганизацешкеи хержача партийни органашкен шоай позицена тIехьаэттача кIезагагIбарий бокъо ца йохаяйта, тIайица решенеш берригача коммунисташка кхвоачашъяйта хьож;

— КПСС бюджет кхоачашъяра тIахьожам лоаттабу, КПСС ЦКК, цун учрежденей, кепайоазон органий, издательствай, предприятей финансово-боахама балха ревизи ю;

— партийни организацеша даьча кхайкаралашка, письмошка, заявленешка хьажара оттаь лорядок КПСС ЦК-ас, цун исполнительни органаша, аппарато, учрежденеша, предприятеша дIаяхьарга хьож;

— парторганизацешен коммунистишен шийга дахкийтача наьхаташка хьож, кхоачамбоацарьш дIадахара йола предложенеш юкъеяхь, хиннар доашхилга хьадех, КПСС Уставага хьежжа бехктокхаме оз шийн гIулакхашца парте авторитет йохаеш вола моллагIа а коммунист. Партера саг дIавакхарах КПСС ЦКК-ас яь решени йоагIаш йолча юххьанцарча партийни организацега дIакхоачийт, нагахьа санна из цунна раьза еце шозалагIа хьож цун цу парторганизаце вIкалаш юкъе а болаш, цул тIехьагIа из тIайицарг лоархI;

— КПСС-ера саг дIавакхарахи бехк барахи йолча союзни республикай компартей Центральни Комитетийи йоагIаш йолча тIахьожама комиссейи решенешта яьча апелляцешка хьож;

— методически новкъостал ду союзни республикай компартей; автономни республикай, республикански партийни организацей, краевой, областной, окружной, городской, районни партийни организаце тIахьожама комиссешта, партийни тIахьожама практикана анализ ю.

3. КПСС Центральни ТIахьожама Комисси хорж парте съездо къоастаеча составе. ЦКК юкъе хержа коммунисташ цхьан ханна КПСС ЦК юкъе е цун аппарата болхлой болаш хила йиш яц.

КПСС ЦКК пленарни заседанеш ю эшача хана, бакъда шера шоззанел кIезигагIа йоацаш, хIаьта иштта ЦКК членех кхоалагIча даькъах шин даькъо дIадийхача а.

4. КПСС Центральни ТIахьожама Комиссе шийн составацара КПСС ЦКК президиум Пленуме хорж, КПСС ЦКК председатела заместителаш юкъе а болаш. ЦКК членех, хIаьта иштта советникаш болаш оттабеча коммунистех а латта массазара комиссеши тIахьожама группаши, кхыйола органаш вIашагIтох. ЦКК президиумен цо яьхкача органийн полномочеш къоастаю.

ЦКК президиумо хIара шера ше баьча балха отчет лу ЦКК пленума.

5. Центральни ТIахьожама Комиссе членаш КПСС Пленумийи комиссейи балха юкъе дакъа лоацаш хул цига тIахилара бокъо а йолаш, хIаьта КПСС ЦКК председатели цун заместителаши — Политбюрои КПСС ЦК кхыча исполнительни органийи заседанешка.

6. КПСС Центральни ТIахьожама Комиссе болх бу гласность йолаш, шийн балхах дар хан-ханнахьа дIахойт партийни организацешка, по тIайица соцамаш арадоах партийни кепайоазон тIа. ЦКК членаша хан-ханнахьа отчеташ ю партийни организацешка.

7. Центральни ТIахьожама Комиссе шийн хиланза яргIоаца болх бара эша аппарат лоаттаю партийни бюджета средствай чотагIа, шийн болх материально-технически Iалаш а бу. КПСС ЦКК лоаттаяра эша средствааш къоастаю КПСС ЦК-аи ЦКК-аи цхьана еча Пленумашка.

8. КПСС ЦКК-ая КПСС Центральни Комитетей барт ца кхеташ дола хIама къоастаду паритетни еча комиссеша, хIаьта иштта КПСС ЦК Политбюрои КПСС ЦКК президиумеи цхьана еча Пленумашка а заседанешка а. Цхьана яь решени тIайицарг лоархI ЦК-аи ЦКК-аи члений кхаь даькъах шин даькъал кIезигагIа боаца членаш тIехьа хиннабале.

9. КПСС Центральни ТIахьожама Комиссе шийга кхоачача дешай хьакъехьара сопамаш ду, ревизей итогий хьакъехьара акташ увттаю, уж КПСС ЦК-га а ревизи яьча учреждениейи предприятейи кулгалхошка а дIакхоачийт, хIаьта пар цу хьакъехьа шоаш даьчох КПСС ЦКК-ага хоам бе беза.

КПСС ЦКК члений бокъо я парте массе а документашка хьажа.

ХОАМ

КПСС ЦК президиумо партийни организацешкеи коммунисташкеи дIахойт КПСС Центральни ТIахьожама Комисси укх адресагIа йоалта: 103132, Москва, Куйбышева улица, 8/4. Хаттара йола телефонаш: 206-59-27, 206-23-56.

ПАЧЧАХЬАЛКХЕННА — ЯЛАТ

Дика эттад ер шу республика ахархошта! Ялат укх шера соахкарчул дикка дукхагIа хьийкъад, фийг бизагIа ба. ДикагIа вIаштIехьдаьккхад ялат чуэцилга, пачхьалкхенга из дохкалга. Дукххача а даькъе цун бахьан да йоах юрта арендни гIулакхаш чIоагIдалар, из нийса а да. Шоаш хьадечун дай а хинна дIааийттача ахархоша болх а бу даьша санна.

Укх шера ялат хьувкъар бахьан долаш, къаьстта кIа хьувкъар бахьан долаш 100 эзар тоннал кIезигагIа доацаш гурахьа дийна кад бола ялат дIадала йиш хургъя. 18 июль тIакхоачаш ялат дIачуэзцача пунктaшка кхаьчар 38,4 эзар тонн гарга ялат, вешта аьлча, соахка цу хана кхаьчачул 100 тоннал дукхагIа.

КIа дIадалар пайдане да боахамашта. Ховш мадарра, из хьаллоацаш, правительствас лакхдаьд ялат дола закупочни маьхаш. Фуна лаьрхIа дIаэцача ялата тоннах 200 сом, клейковина йолаш, кхачана дIаэцачоа 23 процент мах тIатох, е 250 сомага кхаччалча лу, хIаьта клейковина кхы а лакхехьа йолчоа 300 сомага кхаччалца. Планал совгIа ялат дIачуденнача боахамашта машинаши техникеи лу. Из кIезига хIама дац.

Кхы цхьаькха цхьа белгало а я. Комбикорм лургйолаш дIачуденнача кIих лакхача боараме закупочни мах лу. ХIаьта комбикорма мах ше хиннача бус. ТIаккха из а боахамашта пайдане да.

Масала, из дика кхетаду Надтеречни района ахархоша. Ка бола ялат дIачудалара план тIеххоачашьйий укхаза, дикагIдола кIа 4387 тонн дIачу а луш. Кхыметтел вIалла план йоацаше а шелковчанаша 1000 тонн кIа дIачуденнад. Сухалбац гудермесцаша, кIи-марса болх ледара лел Назрановски района боахамашка.

Колхозийи совхозийи хьатташка хIанз а дуккха да хьаIайна ялат. Из сихагIа цIендаь, дIачудала деза, ха зехьа дIаяхийтар — из ялат доаделга да. ХIаьта каст-каста делхача догIаша ялат толхадар кхерам ба.

План кхоачашьяр духьа фуна лаьрхIа ялат — мукх дIачубалар зепе да. Масала, МагIалбика районе дIачуеннача 3041 тоннах ялат дIачуэцача пунктaшка кхаьча кIа 490 тонн мара яцар. ХIаьта цох маьхера кIа цхьа тонн а яцар.

Цхьайолча районашка, дийнахьа — бус ялат дIачуийдеча пунктaшка кIезига дIалу ялат, деррига а 50 тонн мара дIачулац гудермесцашеи наьсархошеи, 202 тонн сунженцаша. ХIаьта урусмартановцашеи грозненцашеи хьатташка социдаь дукха латтийтац ялат.

«Чечингушхлебопродукт» объединене генеральни директора М. И. Абубакарова тхога баьча хоамагIа, объединене предприятеш цIаккха а ца хиннача тайпара хIанз кийчъеннай ялат хьачуэцара, техника, кадраш кхоачамболаш я, дийнахьа бус а хаддаанза ялат хьачуэца, цIенде, докъаде йиш я, цох бизза пайда эца беза.

1990 шера 18 июль тIакхоачаш пачхьалкхенга ялат дохкарах йола сведенеш.

(тоннаш)

Районаш	Ка бола ялат: план	дIачуденнад	цунца кIа	маьхе дар	Цхьан дийнахьа дIачуденнад
Ачхой-Мартановски	1500	1598	1598	1508	282
Грозненски	6000	6764	5456	2328	524
Гудермесски	3000	1361	1007	900	50
Малгобекски	5200	3041	490	—	291
Надтеречни	7500	7703	6775	4387	398
Назрановски	4000	400	230	—	50
Наурски	1000	3203	3203	2571	276
Сунженски	5800	2893	2498	2408	202
Урус-Мартановски	5000	4845	4845	2532	715
Шалински	5000	5650	5465	2594	287
Шелковски	—	1032	902	281	166
Республике		38490	32469	19509	3241
1989 шера цу хана	44000	20833	15663	—	—

Валерий Сергеевич Вавилов вовз Москвана юхерча Ивановка яхача юртарча берригача наха. «Фаустово» яхача юртарча берригача наха. «Фаустово» яхача совхозе директора заместитель хиннав из. ХIаьта 1988 шера апрель бетта цо совхозагара арендагIа хьайийшар 10 шинара, 11 гектар хула даьгIе, 3 гектар оахаш дола лаьтта. ДаьгIен тIа доахан доажаду, лаьтта коортолаши баьцаши хьалкхею.

Шийн боахам болаш хила йола уйла цун хьахинна дукха ха я. бакъда закон дацар из хилийта бакъо луш. ХIанз цо болх бу шийн сесагаца Маргарита Викторовнацеи вокхагIволча воIаца Варелецеи, новкъостал ду зIамагIдолча бераша — Ангалинас, Олесяс, Денискас а. Школерча къахьегара практиках мукъайийтай йиIгаш, цIагIа цар къахьегандаь.

Валерий Сергеевича доахан хьайицар шинараш долаш, харжа а ца хоржаш, шийна хьаденнараш. Уж хьалкхедир. Совхоза доахана лучул дуккха а дукхагIа шура лу цар. Царга дикагIа хож: доахан массе а хана бIаргагуча да. Ка йоалаш къахьега арендатор совхоза а пайда беш ва. Совхозо шийн ханнахьа кхоачашду цунна доакъар лоаттадара декхар.

Дукха ха йоацаш арендатора трактор ийцар. доагар совхозо лоаттадергда. Шийн боахам кхи а шербе уйла йолаш ва Валерий Сергеевич. Цун хIанз хьаIайнай боахам лелабара опыт а, шийх бIубенна ва.

«Фаустово» совхозе Вавилова санна хIанз арендагIа хьайица доахан леладу кхычар а.

СУРТА ТIА: арендатора В. С. Вавилова дезал.

Г. ХАМЕЛЬЯНИНА сурт. (ТАСС фотохроника).

КIИ-МАРС:90

(ЮРТБОАХАМЕРЧА БАЛХИЙ ОБЗОР)

Шоай низи хьинари кхо па деш къахьийгар укх шера Шелковской района юртбоахамаша. Лаьтта оахача, удобренеш тоссача ялат дIадувча, оасар деча — массанахьа а шийн хан-ханнахьа де дезар дир. Даькхача хьацарга хьежжа я итогаш а Укх деношка совхозийи колхозийи хьатташка 40 эзар тоннал совгIа ялат Iайнад. Из да планагIа доагIачул 10 эзар тонна совгIа. ХIаьта, ялат тIеххьарча участкашкара кхы тIагулдеш а латт. Бонкъонца бола хьувкъама турпалхой хиннаб укх шера Ленина цIерахча колхоза комбайнерех. 1460 гектар лаьтта да цар леладеш. ХIара гектара тIара 43,2 тIехдика дола ялат даьккхад цар. Дукха тIехьабисабац царна «Алый Терски», «Каргалински» яхача совхозий болхлой а. Шоай доалахьарча лаьтта хIара гектара тIара 40-нел совгIа центнер йоаккхаш ялат даьккхад цар.

Даьхен низ чIоагIагIа хургболаш, наьха хьалторо дикагIа хургдолаш хьинаре къахьийгачар сийду тахан района бахархоша. Ялат чуэцар чакхдоаллаш «Виноградни» совхоза кхашка декар къахьегаме хьалхалаттараш хестабеш дола иллеш. Уж доахар агитбригада доакъашхоша Халисат Кудайпетовас, Аманта Орцуевас, иштта кхычар. Культработникаш укх бIаьсти а аьхка а района масса йолча полевой станашка хилар механизаторий а хьайбашлеладархой а самукъалоаккхаш, низ меттаоттабе гIо деш.

«Червленски» колхозе укх тIеххьарча деношка го йиш я плакат: «ГIалгIолаш, станичникаш! Вай хьатта — 3440 тонн ялат. ПланагIа доагIачул 200 тонна дукхагIа да из, ялат кхы а хьокхаш латт.

Чуэцача ялатах дикка кхоачаргда механизаторашта а. Цар хьашташ Iалашлара, деррига а дIалаьрхIача, 6000 тонн ялат лургда совхозашеи колхозашеи.

Хьувкъам чуэцача доккхагIа толамаш даьхараш, укхаза, кхай тIа, парте мугIарашка хьанийцаб. «Перестройка» хьинарерча доакъашхой мугIарашка — коммунисташта юкъе хила безам ба тха» — иштта яздаьд механизатораша шой заявленешка.

Миштад, хIаьта, гIулакхаш Назрановски районе? «Назрановски» совхоз вай хьаэце, ялат чуэцара болхаш тIехьатетт комбайнаш а машенаш а тоъеш ца хиларо.

— Хьувкъам чуберзабарча тIехьадиса мегаш да тхо, — йоах совхоза директора Б. Дударова, — Гурахьа дIадийна ялат 2,5 эзар гектар ма йий тха. Йолча техникана кхы а цхьа 10 комбайн тIатоха езар. «Дон-1500» яхараш хилар ловр. Цу тайпара комбайн цхьаккхе а яц тха...

Шоашта хьалхашка латта халонаш хьогге а кхайкаезача дIакхайкаьй совхоза кулгалхоша. «Чечингушагропромо» хьогге а, 30 июне, дош денад эшаш йола техника хьаоттае аьнна. Шоаш денна дош хьакимаш кхоачашде сихбалар ловр. ХIара сахьат — кIира нийсса ма дий ялат чуэцача.

ХIаьта, совхозе кхашкара хьувкъам дика ба укх шера. Эггара эсалагIа йолча участкашкара а тIехь 23 гектар ялат доал, планагIа 19 центнер йолча. Кхедаьр деррига а чуэца чIоагIгIа безам болаш ба механизатораш. ДукхагIа чу мел эц йIаьхийгIа хургья совхоз а бIаьхийгIа хургба механизатораш а. Госзаказ кхоачашдара 1250 тонн ялат чуэца леэаш ба совхоза болхлой. Цул совгIа 2000 тонн — фуна лаьрхIаи натуроплата лаьрхIаи. 3000 тонн — доакъара лаьрхIа.

Техника тоъаш еце а, хьувкъам чуэцара балхаш сихдаь дIахьош да совхозе. Кхыметтале, ялат дежача участкашка а дийнахьа 5—6 гектар чуэца кхув механизатораш Даут Алхастов, Уматгирей Оздоев, Багаудин Килаев, Адрахман Бобхоев, иштта кхыбараш.

Шой кара мел бола кхоачам оарцагIбаьккхаб механизаторашта гIо дара опытни специалисташ М. Ведзижев, Ю. Оздоев, А. Местоев керте латтача совхоза инженерни боахамо а. Сварочни аппараташ я укхаза, доагордоттараш ба.

Повар Маржан Хулагова а уборочни отряда доакъашхо лоархIаш я механизаторашa. Цо кийчдеча даара чамаца дувзаденна да наьха самукъадалар а балха хьинар айдалар а. ХIаьта, продукташ базар тIа нийе езаш я — тикашка таъац. Базар тIара продукташ еза яле а, совхозо кходац ахча: наьха могашле а цар хьашташ а дезагIа да.

...Плиевски отделене 400 гектар совгIа ялат чунийца баьннаб. Хьагул а деш, холаш деш латт чах. Лаьтта юхаaха араяла кийча 14 агрегат я.

Ялат чуэцар — бIарччача шера итог я. Кхетаде йиш йолаш я. Сунженски района къахьегамхой дегаIоз. XIX — партсъезде цIерахча колхоза 1-гIча полеводчески бригаде дог ураэтта болабелар ялат чуэца. Иван Федорович Балакиреве кулгалдеча механизаторий бригадо хIара гектара 35 центнер кен чуэц. Иштта дика хьувкъам кхебаьб района кхыча боахамашка а.

А. КИЛОЕВ.

ХЬИНАРЕ КЪАХЬЕГ

Шийтталагiча пятилетка тIеххьарча шера хьалхарча ялх бетта «Октябрьнефть» НГДУ болхлоша планал совгIа заводашка дIадахьийтад 167110 тонн мехкдаьттеи 30 миллионал совгIа гази.

Иштта тIехххоачашъяьн цар кхыча технологически хьакъехьа йола планови заданеш.

Мехкдаьтта доаккхача дукхагIа автоматизации механизации юкъейоалаяра чотагIа къахьегама овсарле йоагIачул пхи процент ла кхъяьй мехкдаьттахоша.

Продукци дукхагIа яьккхарах, кхом беш бедал, йовхала-энергетически ресурсаш дIаахийтарах 60 эзар сомал совгIа пайда баьб. Яхье хьалха латт Асатуров Владимир Александровича кулгалдеш йола шоллагIа промысла коллектив.

Къаьстта хьинаре болх бу оператораша Дмитриев Станислава, Ковтун Илиодора, Щёкин Анатоле, Данилов Александра, Мимуточкин Виктора, мастер волча Козыренко Николая иштта кхычар а.

Г. ЛУКЬЯНОВ.

КАРТОЧКА-ПАМЯТЬ

военнослужащего, погибшего в Великой Отечественной войне 1941—1945 гг.

Фамилия .... Имя .... Отчество ....

Дата, год и место рождения «.........» ....19 г.

....

Национальность ....

Место работы, кем работал ....

....

Время призыва в армию, каким военкоматом «.........» ....19 г.

....

Наименование воинской части, в которой служил ....

....

Воинское звание ....

Партийность ....

Правительственные награды ....

....

....

Время и причина выбытия «.........» ....19 г.

....

Место захоронения ....

Сведения о родственниках, адреса местожительства

....

....

Основания для заполнения карточки ....

....

Грозный, объединение «Книга», 1990 2234—10.000

1941—1945 ШЕРАШКА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР РАЙГОРВОЕНКОМАТАШКА ТIАХЬИЙХА ДАЙМЕХКА СИЙЛАХЬ-БОККХАЧА ТIЕМА ШЕРАШКА ТIОМ БЕШ А ГОСПИТАЛАШКА ЧОВНЕХ А БАЙНА, ДЕДОАЦАШ БАЙНА БIУХОЙ

(ДIахододар. Долалур «Сердало» № 79).

Рыбников Иван Парфентьевич, ваьв 1919 шера, тIаьхьийхав Малгобекски военкомато, салте, дIавеллав 1944 шера 23 феврале, Псковски обл. Псковски р-она Елимаровская яхача юрта вежарала каша. Сесаг — Рыбникова Марфа Тимофеевна МагIалбике ях.

Осипов Петр Кириллович, тIаьхьийхав Малгобекски военкомато, салте, дIавеллав 1945 шера 28 январе Латвийски ССР а Дабельски р-она, Ауце яхача городерча тIема кашамашка. Сесаг — Осипова Т. Я. МагIалбике ях.

Петров Яков Алексеевич, тIахьийхав Малгобекски военкомата, гIулакх дaьд п/п 26721, салте, дIавеллав 1944 шера 1 1марта Винницки обл. Литински р-она Забужье яхача юрта, Сесаг — Петрова Христина, Малгобекски р-она Вознесенская яхача станице ях.

Сараненко Василий Григорьевич, тIахьийхав Малгобекски военкомата, гIулакх даьд в/ч п/п 33046 салте, дIавеллав 1943 шера 16 феврала Краснодарски края Новороссийска кашамашка.

Святский Леонид Яковлевич ваьв 1925 шера, тIахьийхав Малгобекски военкомата, салте, дIавеллав 1944 шера 9 июле Брестски обл. Барановически р-она Березовка яхача юрта, № 44 йола каша.

Баранников Александр Васильевич, тIахьийхав Малгобекски военкомата, гIулакх даьд 131 ппг, салте, дIавеллав 1942 шера 13 августа Тульски обл. Беленски р-она Хадыкино яхача юрта. Гаргара нах Малгобеке бах.

Абозин Иван Константинович тIахьийнав Наурски военкомата, стр. полк 1103 ст. дивизе 328 салте, дIавеллав 1942 шера 10 октябрь Краснодарски края Апшеронски р-она Курински яхача станице. Гаргара нах Наурски р-она Ищерски яхача станице.

Антонов Михаил Дмитриевич, тIавийхав Наурски военкомата, дIавеллав 1943 шера 15 мая Смоленски обл. Гагарин яхача городе № 2 йолча каша. Сесаг — Горшенева Федора Ивановна. Наурски р-она, Савельевская яхача станице.

Анпов Тагир ваьв 1906 шера, тIавийхав Нурски военкомата, салте, дIавеллав 1944 шера 24 ноябра Добельски р-она Лиелаце яхача юрта вежарала каша: ЙоI Ипатова Т. Т. ях Наурски р-она Чернакозово яхача поселке, ул. Гаражная, цIа 2, кв. 1.

Астахов Петр Семенович. тIавийхав Наурски военкомата, гIулакх даьд в/ч п/п 32137, салте, дIавеллав 1944 шера 18 октябре Латвийски ССР Добельски р-она, Ауца яхача городе вежарала каша.

Атарщиков Алексей Иванович, ваьв 1900 шера, тIавийхав Наурски военкомата, салте, дIавеллав 1943 шера 3 августа Белгородски обл., Яковлевски р-на, Крапивенски дворы яхача хуторе. Сесаг Атарщикова Анна ях Наурски р-она Наурская яхача станице, ул. Советски, цIа 12.

Богомолов Алексей Васильевич тIавийхав Наурски вонкомата, сержант, дIавеллав 1944 шера 28 декабре Латвийски ССР Тукумски р-она Джукета яхача юрта вежарала каша. Нана Богомобова Аграфена Ивановна Наурски р-она Наурски яхача станице.

Васильченко Михаил Михайлович тIавийхав Наурски военкомата, сержант, дIавеллав 1943 шера 10 марта Смоленски обл. Гагарин яхача городе № 2 йолча вежарала каша.

Василенко Иван Павлович тIавийхав Наурски военкомата в/ч 57367 сержант дIавеллав 1944 шера 13 июль Витебски обл. Россонски р-она Блины яхача юрта. Сесаг Наурски р-оне ях.

Воробцов Михаил Иванович, тIа хьийхав Наурски военкомата, медико-санитарни батальона отд. 995, дIавеллав 1944 шера 1 сентябре. Молдавски ССР Лапушнески р-на Топор яхача юрта. Сесаг Воробцова Александра Митрофановна Наурски р-на Наурски яхача станице ях.

Овсянников Владимир Алексеевич тIахьийхав Наурски военкомата, старшина, дIавеллав 1944 шера 17 сентябре Латвийски ССР Добеле яхача городерче кашмашка. Нана Овсянникова Пелагея Григорьевна Наурски станице ях.

Прокопов Александр Сергеевич тIахьийхав Наурски военкомата, дIавеллав Латвийски ССР Лиепайски р-на Вайнедское яхача кашамашка. Гаргара саг Прокопова Мария Федорвна Наурски районе, Савельевски станице ях.

Ремизов Федор Дмитриевич тIахьийхав Наурски вонкомата, гIулакх даьд 302 гв. полке, дIавеллав Карельски АССР Питкяранта — Петрозаводски яхача наькъа 7-гIча километре, вежарала каша. Гаргара нах Наурски районе бах.

Решетов Василий Кузьмич тIахьийхав Наурски военкомато, гIулакх даьд в/ч 42621, салте, дIавеллав 1943 шера 14 сентябре Краснодарски края Новороссийск городе. Нана — Решетова Мария Васильевна Наурски района Ищерская яхача станице ях.

Руднев Иван Петрович, тIахьийхав Наурски военкомата, гIулакх даьд в/ч. 2237, салте, дIавеллав 1943 шера 14 октябре, Краснодарски крае Новороссийск яхача городе. Сесаг — Руднева М. Н. Наурски районе Калиновская яхача станице ях.

Рябухин Михаил Петрович, ваьв 1913 шера, тIахьийхав Наурски военкомата, дIавеллав 1944 шера 3 апреле, Псковски обл. Явахово яхача юрта. Сесаг — Рябухина Агропена Наурски районе Калиновская яхача станице ях.

Рябухин Яков Михайлович, тIахьийхав Наурски военкомата, салте, дIавеллав 1942 шера 28 декабре Краснодарски края Апшеронски р-на, Тубински перевала 52-гIча километре. Нана — Рябухина Марфа Наурски районе Калиновская яхача станице ях.

Рязанцев Иван Алексеевич, тIахьийхав Наурски военкомата, салте, дIавеллав 1943 шера 15 сентябре, Харьковски обл. Лозовской р-она Краснопавловская яхача юрта.

Свинцов Иван Федорович, тIахьийхав Наурски военкомато, сержант, дIавеллав 1944 шера 1 январе, Днепропетровски обл., Никопольски р-она Кирово яхача юрта.

Солнышкин Яков Максимович, ваьв 1909 шера, тIахьийхав Наурски военкомата, ст. сержант, дIавеллав 1942 шера 22 августа Смоленски обл., Гагарински р-она Карпаково яхача юрта. Сесаг — Солнышкина Евдокия Михайловна Наурски районе Калиновская яхача поселке ях.

Чимпянский Иван Иванович, ваьв 1920 шера, тIахьийхав Наурски военкомата, сержант, дIавеллав 1942 шера Новгородски обл. Старорусски района Байково яхача юрта.

Чуприков Иван Иванович, ваьв 1925 шера, тIахьийхав Наурски военкомата гIулакх даьд в/ч 21433, дIавеллав 1944 шера 3 е 30 апреле, Витебска обл., Полоцки района Труды яхача юрта. Сесаг — Чуприкова Е. Ф. Наурски районе Савельевская яхача станице ях.

Шагров Иван Епиферович, тIахьийхав Наурски военкомата, гIулакх даьд в/ч 13271, салте, дIавеллав 1943 шера 16 апрела, Краснодарски края Новороссийск яхача городе, № 633 йолча лакхале. Нана — Калашникова Пелагея Васильевна Наурски р-она Ищерская яхача станице ях.

Эгамбердиев Журабай, ваьв 1897 шера Ферганскн областе, тIахьийхав Наурски военкомато, дIавеллав 1942 шера, мичахьа ховш дац. Гаргара нах — Наурски районе бах.

Асламов Алексей Тимофеевич, тIахьийхав Надтеречни военкомато, салте, дIавеллав Латвийски ССР Мадонски района Сарканская яхача вежарала кашамашка.

Степанов Федор Дементьевич, вавь 1908 шера, тIахьийхав Надтеречни военкота, гв. старшина, дIавеллав 1943 шера 22 феврале Харьковски обл., Новодопакски р-она, Ключеводск яхача юрта.

Чистяков Андрей Павлович, тIахьийхав Надтеречни военкомата, салте, дIавеллав 1942 шера 12 январе, Новгородски р-она Крестцы яхача юрта.

Антикулов Серидужан, тIахьийхав Ножай - Юртовски военкомато, гIулакх даьд 917 СП, салте, дIавеллав 1944 шера 21 январе. Новгородски обл., Новгородски района, Вашково яхача юрта.

Асанов Идрис Ерсинкович, ваьв 1916 шера, тIахьийхав Ножай - Юртовски военкомеата, салте, дIавеллав 1942 шера 26 сентябре, Краснодарски края Горячий Ключ города юххерча Безымянная яхача станице. Да — Асанов Эрсик Веденски районерча Курчалой яхача юрта вах.

Газалиев Боршик Газалиевич, ваьв 1920 шера, тIахьийхав Ножай-Юртовски военкомата, салте, дIавеллав 1942 шера 25 августа Псковски обл., Великолукски р-на Полибико яхача юрта. Нана-Газалиева Солмату Ножай-Юртовски р-она Аллерой яхача юрта ях.

Абаев Али е Ибаев Алли, ваьв 1907 шера, тIахьийхав Ножай-Юртовски военкомата, салте, даIвеллав 1943 шера 20 сентябре, Смоленски обл., Починковски р-она, Яково е Круглово яхача юрта. Гаргара нах — Ножай-Юртовски р-она Аллерой яхача юрта бах.

Камальдинов Тагир, тIахьийхав Ножай-Юртовски военкомата, салте, дIавеллав 1943 шера июнь бетта, Курски обл., Беловски р-она, Пенский яхача хуторе. ЙоI Камальдинова С. Т. Ножай-Юрта ях.

Бочалов Ахмед Поситович, нохчо. тIахьийхав Назрановски военкомата, гIулакх даьд 23 ГКЛ 3-гIа эск. салте, дIавеллав 1943 шера 16 ноябре, Днепропетровски обл., Желтые воды яхача городе.

Аминов Абдулла Валеевич, нохчо, тIахьийхав Назрановски военкомата, гIулакх даьд 130 ГСП, ефрейтор, дIавеллав 1943 шера 16 ноябре, Днепропетровски обл., Желтые воды яхача городе.

Джамцев Абузар, ваьв 1914 шера, тIахьийхав Ножай-Юртовски военкомата, салте, дIавеллав 1941 шера 30 июле, Мурманскн обл., Кандалакшски поселке. Да-Джамцев Саясановски р-она Турти яхача юрта вах.

Вышегуров Хаджи-Мурат, ваьв 1914 шера, тIахьийхав Назрановски военкомата, ст. сержант, дIавеллав 1941 шера 13 декабре, Мурманскн обл., Кандалакшски р-она Руш — Алакуртти яхача машеннаькъа 55-гIча километре. Воша — Вышегуров М. Х. Назрановски р-оне вах.

Дикий Василий Петрович, тIахьийхав Назрановски военкомата, гIулакх даьд «Управление по учету потерь», салте, дIавеллав 1944 шера 31 марта Латвийски ССР Лиепайски р-на, Вайнадское яхача тIема кашамашка. Воша — Безуслый Савва Яковлевич Назране вах.

Зверев Георгий Иванович, тIахьийхав Назрановски военкомата, гIулакх даьд «Управление по учету потерь», салте, дIавеллав 1943 шера 31 октябре, Краснодарски края, Апшеронски р-она, Кубанская яхача станице. Сесаг — Зверева Ксения Андреевна Назрановски р-она Долакха-Юрта ях.

Максаев Мирон Васильевич, тIахьийхав Назрановски военкомата, салте, дIавеллав 1943 шера 6 сентябре, Смоленски обл., Ельня яхача городе, гаргара нах — Назране бах.

Ржевский Александр Андреевич, тIахьийхав Назрановски военкомата, мл. сержант, дIавеллав 1944 шера 22 июле Тержбшржб 22 июле Тернопольски обл., Зборовский р-она. Гаргара нах — Назране бах.

Смирнов Виктор Александрович, тIахьийхав Назрановски военкомата, гIулакх даьд штаб 464 отд. медико - санитарни батальона, салте, дIавеллав 1945 шера 7 феврале, Латвийски ССР-а Добельски р-она, Добеле яхача городе, тIема кашамашка. Гаргара нах — Назране бах.

Сотников Владимир Дмитриевич, тIахьийхав Назрановски военкомата, салте, дIавеллав 1941 шера 23 августа Карельски АССР Лоухски р-она. Гаргара нах — Назране бах.

Ужахов Або Дзюбайрович е Зубайрович, ваьв 1916 шера, Назрановски райвоенкомато тIахьийха хиннав, салте, дIавеллав Латвийски ССР-а, г. Краслава (бр. кп) Гаргара саг: Ужахов Ю. Я. вах г. Назране е Барсуки.

Хетеев Георгий Георгиевич, ваьв 1913 шера Назрановски райвоенкомато тIахьийхав, салте. ДIавеллав 1943 шера 12 сентябре, Краснодарски края, г. Новороссийск. Сесаг Хетеева К. Г. ях ю — Осетинскиавтономни областа, Ленинградски района.

Чераков Иван Федорович, Назрановски райвоенкомато тIахьийхав, салте, дIавеллав 1944 шера 27 июле, Львовски областа Бусски района, Олеско юрта.

Яковлев Александр Сергеевич, Назрановски райвоенкомо тIахьийхав, дIавелла 1944 шера 25 мая Закарпатски областа, г. Ужгород. ПГТ Межгорье (бр. мог). Гаргара нах: бах Назране, Орджоникидзевская яха станице а.

Лелич Александр Павлович, Советски района райвоенкомо тIахьийхав, п/п 69739, салте, дIавеллав 1945 шера 30 марта Латвийски ССР-а, Лиепайски района, Прекульское в/кл.

Списокаш тIа ца тоъаш дола даннеш лакхехьа латтача анкета тIа IотIаIзде.

(ДIахододар хургда).

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

МОЦАЛА ДОШ: САХЕЛЕРА КАНАГОВАГА КХАЧЧАЛЦА

«Болхлой класси хIанзара дунен» яхача журнала декабрьски (ялхлагIа) номер тIа йизза яраяргйолча Н. М. Бражнай статья тIара цхьайола моттигаш йоалаю укхаза.

XX бIаьшере чакхйоалаш, Iилма-технически революце хьаькъала практически бухбоаццаш дукха торонаш йолга гойтача хана миллионаш бола нах меца а моцала бовш а ба. БIарчча йола регионаш иштта эттача хьала кIалхарйовлара экономически дукхагIа новкъостал эш, хIана аьлча из дIаьхлургдолаш а чоалхане а гIулакх да.

Африкера экологически бувзамаш дохадара тIагIолла хьахинна процессаш вIашагIа а тохаш, кIезиг-дукха схема тIа а оттаеш, Сахель (Африкерча ах яьссалений Iалама зона) эггара чIоагIагIа паразитически урбанизаце халача хьал тIа оттаяьй. Хьалха юрта боахаме къахьегаш хинна дукха нах де хIама доацаш бисар, нагтахьа нийслуча хIаманца шоай вахар хьаллоаттаде дезача а керттерча даькъе шоашта сагIийна лучох тийша Iе безача а оттар бахьан долаш экологически хьал толхадаьча районашка хьаIов къахьегалургдоаца дукха нах. Долла хIама дохадеш, Сахелера яр сайна, отта йокъал тахханарча ден трагеди хинна ца Iаш, из миллионаш болча наьха кхоанен проблема а я.

Наьха цхьан ноахала хана чухь Сахеле эттача хьало хьахьокх бIаьшерашка хьахинна лаьттан тIеханахьара тIоа сиха а дукххача боараме а бохабе йиш йолга, хIаьта Японе цу хана чухь дIахьенхар дIадийнар во хьахулача лаьттан Iалама тIоа искусственни тоабе а юрта боахама лаьтта кIезигдаьча лаьттах дукхагIа пайда эца йиш а хилар.

Промышленни дегIаенача капиталистически Японе юрта шолха хьал эттадар: юртара моттиг готлуш яр, юрта баха нах кIезиглора, бакъда цу хана чухь юртарча вахара материальнии культурнии хьал городерачунга кхоачаш лакхлора. Городашка нах баха керда гIишлош хьалъеча кварталашка хьайора баьццара оазисаш, хIаьта 1970 шерашка денз эггара дукхагIа индустриализаци йолча районашка из соцаеш, промышленни агломерацешка чухь юрта боахама производство дегIайоалайора. Иштта йолчарех цхьа район я Хансю яхача Iама гонахьара Канто яха шаьра аре. Японе феодальни хана юрта боахама эггара дикагIчарех йола цхьа район лоархIаш яра из, хIаьта хIанз из я Японе эггара йоккхагIа индустриальни дегIаеначарех цхьа моттиг а Iилма-технически прогресса цитадель а. Цу моттиге йола мехка столица Токио а Иокогама яха эггара йоккхагIайола порт а малхбузера цивилизаци чуена наIараш я, мехка технически прогресс дIаяржара центраш йолаш а юс тахханалца. Укхаза хьахилар Японе моллагIча а моттиге цу е вокх боараме го йиш йола урбанизированни фермерски боахама тайпа.

Японе индустриальни юкъмоттиге (тIаккха Канто шаьрача арен юкъмоттиге а юкъарчал доацаш префектуре а, тIакхха столице а) я Иокогама яха керттера город а йолаш Канагава яха префектура. Цу префектура хьокхаме хьадда го йиш я традиционни зIамигачен дукхха тайпара кхац долчен японски лаьттан спецификага майоаггIара средстваш арахецара форме дегIаухаш хиннача юрта боахама модернизаци мишта ю. фермерски производства йоккха продуктивность мишта Iалашъяьй.

Ший йола кхачан база хьаяра тIаерзаяь укх тIеххьарча шерашка оттаяь тахханалца дIахьош йола политика чIоагIало лувцаш я керттерча даькъе дезала зIамигача производствоца.

70-гIа шераш долалуш, иштта а геттара кIезига дола юртабоахама лаьтташ промышленни городскойи гIишлош хьалъаяра дIалувцара кхерам тIаэттача хана префектуре къоастаьяр 200 юртбоахама район. хIаране урбанизаци е ца йоагIа 100-негI ара 200-нега кхаччалца гектар лаьтта а долаш. Уж цIенча лаьттан, дукха баьцовгIаш тIайоала, цIена фо дола гIейренаш лаьрхIа яр вахара лоархIаме дола ши декхар кхоачашде: баха нах хIара дийнахьа кердача продукцеца Iалашбаран городерча наха салаIа моттиг хилийтен.

ЦIаькха а дагадохийта доагIа дувцар алхха фермерски производствах долга. Цул совгIа Японе йолаш я дегIаена промышленни наькъаца кхачан продукци йоаккха производство. Йоккхийча городашка къаьстта ка йоалаш болх беш я коа тIара оалхазараши хьайбаши леладу йоккхий комплексаш. Цар Iалашъю японски рынок фермерски йоацача кхачан продукцеца.

Урбанизированни фермерски производства специфика латт хIара дийнахьа хадданца нах кердача продукцеца Iалашбара декхар цо шийна тIайнца хиларах. ХIара дийнахьа рыночни продукци лоаттаяра болча цу тайпарча фермерий юкъарча наькъо къоастайир дукхагIча даькъе цар баьцадаараш, сомаш кхебара, коа тIарча оалхазарийн шура йоагIача доаханен продукци яккхара йола специализаци. Урбанизированни лаьтта вIалла кхедеш дац дуга. Виниловии кийзгайн вертикальни теплицаша йиш хулийт практически хIара боахаме бIаьцададараш, сомаш, грибаш хьалкхее. Уж хьалкхееращ керттерча даькъе кIезага лаьтта дола (0,3 гектара кхаччалца) нах ба. Сбыточно-снабженчески кооперативаша уж эшача хIамашца (фермерашта хан-ханнахьа лоаттаю вIашагIъядаьча лаьттахи питательни веществаехи пайда эцара йола, оттаяьча хана юхахувцаш йолла лотокаш, кооперативашка гIолла йохка йиш я продукци а) Iалашъеш хиларо аьттув боалийт дезала юрта боахаме болх беш боаца членаш болча фермашка теплични производстве къахьегийта.

ХIаьта хIара боахаме (зIамигачунгара боккхачунга кхаччалца) шерра пайда эц зIамигача техникax (керттерча даькъе 8 говра низ болчунца). Керттерча даькъе цунца болх бераш боккхий нахи дешархойи ба.

Цкъаза хьоаде доагIаш да японцаша Iалама, лаьттан, цу тIа хьатIадоалачун иштта йоакхо еш хилар. Царна дукха а деза, доккхал а ду промышленни городе шоаш зизаш, кхыда хьалкхедеш. Моттигерча Iаьдало хьал а лоац, новкъостал а ду школашта царна йоккха йоаца лаьттан участкаш хилийтара. Цар тIа хьехархошен дешархошен къахьегаш хиларо, психологаштен социологаштен хетачогIа, новкъостал ду мехка дикагIйола традицеш лоарайра, тIехье гармонически лерттIа дегIаахара.

Японе дикача опытон африкански вочон хьахьокх хIанз керттера проблема нах кхачанца Iалашбар хинна ца Iеш, индустриализации урбанизации ме ю саган Iаламан юкъера бувзам лорабеш хилар. Юртбоахам кхачан продукци форма хилара тIагIолла хинна ца Iеш, вахара куц хиларах тарра индустриальни дунен тIара дIабала йиш яц.

(«Болхлой класси хIанзара дунен») АПН.

СП хьакхолларш — советски грекаш

ТIехь-тIехьа дукхагIа хул советски рынка перспективаща хьаштадола, цун таронашка кхача безам бола дунен тIара хIама лелалу нах. ТIехь-тIехьа дукхагIа йоахк мехка тайп-тайпарча городашка цхьана йола предприятеш. Эггара хьалхарча аргIана овтт алхха коммерчески дола хьашташ: махулла кIезигагIа дIа а дохийтаргдолаш дукхагIа пайда эцара капитал дилла, цунга гIолла кхы а пайда бергбола гIулакх де лерхI. Из деш дохадий дукхагIдола дакъа доазал дехьа дIадохийт.

ВIалла царна тара дац Москве хьайийллача советски грекий Московски общестаан «Энасис» яхача гречески фирман цхьана йолча предприяте де лерхIараш. Цу предприяте цIи я «Би-газ-си» яхаш. Цунна юкъе гIулакхаца дакъа лоац СССР мехкдаьттан газовойн промышленноста министерствос. Предприяте устава тIа аьннад, цо болх бергба гречески традици, Советски Союзера гречески школа меттаоттаеш. Из дара дикка дукха средстваш дIайохийтаргья цхьана йолча предприяте бюджета тIара.

Укхаза дагадохийтаргда вай СССР хIанзарча территоре тIа грекаш ши эзар шу хьалха кхаьча хилар.

Советски грекий Московски общества председатела, из ва цхьана йолча предприяте председатель а, Герасимиди-Трапезникова дийцар «Энасис» фирма хIанз советски рынка торонашка хьожаш я, маьхагIа советски предприятешта коммерчески хьакъехьара консультацеш тел, яхаш. Укхаза я СССР-ера дIаухача грекашта йола юридически отдел. ДIаболхараша укхаза къоастадергда шоай боахама хьакъехьара дешаш, фусам къоастаергья, Греце мукъа йола балха моттигаш малагIаш я ховргда. ХIанз «Энасис» фирма хьожаш я СССР-е Iилмо дакъа лоацаш йолча производства торо мишташ, квалифицированни болхлой дукха хилар теркал а даь.

Австрале, Канаде, США, ФРГ-е бахача гречески нахагара «Би-газси» предприятега СССР-е—коммерсанташта коттеджеш, туристашта гостиницаш хьалъярах йола гIулакхацара предложенеш ух.

ХIанз Москве советски грекашта культурни центр хьалъяра проект оттаеш я. Цу центре хилийта лерхI гречески лицей ,советски грекий исторе музей, гостиница, туристически бюро, грекий художникий произведеней выставкаш ергья. Гречески культуран из гIишло хьалъярга шийна баьчнача пайдах цхьадола дакъа дIадохийтаргда «Би-газ-си» предприяте. Центр хьалъяь яьлча цун мощностий цхьадола дакъа шийна дIатIаэц деррига дуненна йовзаш йолча «Мотор Ойл» яхача гречески фирмас.

Кхыча мехкашкара гречески обществай низаш вIашагIтохара. СССР-ерча грекий культурни тIехьале дегIайоалаяра, хIанзарча а тIехьа тIайоагIача а ноахалашта из хилийтара советски грекий Московски обществона кораяьй цхьана къахьегара цхьа моллагIа йоаца форма.

Доходий цхьадола дакъа дIадохийтаргда экономически культурнии дегIаахарга, гречески школаш, киназаш хьалдарга. ТIехьагIа валюта а доакххаргдолаш моллагIа йоа цхьана йола предприяти хьайийллача боалачул кIезигагIа пайда баргбац капитал иштта дIадахийтарах. Бакъда боалача пайдал совгIа йолаш кхы а ганзаш я — къаман сийле, культура, историна хьалхашкара бехктокхама уйла.

Анатолий ДРУГОВ, (АПН).

ИРАН. Йохаяь городаш, юрташ, наькъашка ухка байнача наьха декъий, йохаяь автомобилаш, дохадаьча цIеношта кIалбаха дийна а байна а шоай нах хьабаха гIерташ боахка эзараш нах.

Иштта сурт да тахан мехка къулбаседерчен къулбаседа - малхбузерчен районашка этта сурт. ТIеххьара даьча хоамегIа 50 эзар саг вийнав, 200 эзарнел совгIа саг лозаваьв. бIаьш эзараш бола дезалаш бисаб цIенош дохадаь.

СУРТА ТIА: цIенош дохадаь биса нах.

Рейтер — ТАСС телефото.

ЛИТЕРАТУРНИ ОАГIУВ

ПОЭТА СИБАТ

(ЯНДИЕВ Джамалдин дагавеха)

Яндиев Джамалдин бIаргавайча, цецвоалар моллагIа а. — АьI Ма къона ва ер! — аьле, хеталора. ХIаьта, «къонача» поэта 60 шу гаргакхоачаш латтар. Цхьабакъда, цун къега бIаргаш — 20 шу даьннача зIамигача сага бIаргаш дар. Цу бIаргаша къонвора веррига поэт. Уж бIаргаш къона хинна ца Iеш, Iалаьмате хоза а дар. Сина хозал яр цар чура арамехкар.

Модз чудолча кхабана гонахьа мозий санна, дилла а нах кхесташ хулар Джамалдина гонахьа. Нах дукхабезар цунна. Цудухь наха а дукхавезар из. Оалаш хул: поэт — доккха бер да. Джамалдинах аьлча санна дар уж дешаш.

Джамалдина стихаш а, из ше санна, Iи-мерза, безаме я, цо ше яххача тайпара, наьна меттан даьтта а модз а чулаьца.

...Джамалдина эггара дукхагIа къамаьла юкъедоаладеча дешаех цаI «гусар» яхаш дар. Цу дешо, дIоагIо санна, хьаел поэта оамала къайле, цун сибат къаьгга беллгалдоаккх. Гусара дар санна, эзза дегI долча, йиткъа юкъ, къона юхь йолча поэта, гусарий Iаьдалагlа, сов дукха гIайгIа ца еш, дуар дуне.

Ше дIа мел кхаьчача, вахарах цIай де ховр Джамалдина. Шийх хьа мел кхийттачох «гусар» вора цо:

— Гусар, ладувгIал аз сийсара язъяьча стихашка.

— Гусар, хьа аьттув балба!

— Гусар, телефон тохалахь сога!

ХIаьта, кхалнах — «гусарыняш» хулар:

— Гусарыня, ма хоза я хьо техан!

— Гусарыня, фуд цIагIа?

Джамалдинаца хоза, атта дар массанена а: дикачоа а вочоа а, вIаьхийчоа а къечоа а, зирака а Iовдала а... Массанена дукхавезар, зIамигача бера дар санна, цIена дог дола поэт...

Дагайоацача метте гучаювлар цун бера оамал, цун цIена дог. Цхьан дийнахьа поэта ланаш дехнар соца, маькх а, ца кхоаллаш, бIарчча кийла налх буаргба аьнна. Дукха ха ялале, со бIара а хьежавеш, кхоачашдир поэта ший дош...

Ше деш мел дар хоза дора Джамалдина: стихаш а хоза ешар, шун тIа а хоза вагIар, балха а хоза вар, нахацара гIулакхаш а хоза леладора. Цо эхь-эздел дохадаь моттиг короргъяцар.

КIезига, эсала нах гоама бар поэта. Хьакимашта юхетебаш вацар Джамалдин, цхьабакъда, хьакимаша лоархIаш-м вар из ше. Тахан а тIехь, массанена дагадоагIа цо обнома секретарага аьнна дешаш:

— Секретараш дIаух,
поэташ бус!

Цу дешаех кица хиннад. ОагIорахьара тIахьежача, «лоаIан лаьча» ала безам боагIар Джамалдинах. ГIетта лелар цун кура, цIена дог, наха хьувш бола хотта гаьна ткъам кIала буташ. Хеталора: цо ког Iо мел лайзача бухбувл Iи-морзала хьаст.

...Назране а вена, моллагIча вовзача сага коа чуэттача, эггара хьалха Джамалдин котама бун тIа водар. Хьа а лаьца, цхьан итт-ялх котама урс хьакхеча мара цIагIа чуводацар.

Фусам — наьнага оалар:

— Ялле, дIара кхий чура котамаш чуяь, дика хьегаргда вай!

Цхьаккха саг Джамалдина вгIаза-м водацар, цо моллагIа оамал оттайой а.

...Са хьалхара вIашагIкхетар а Назране хилар Джамалдинаца. Районни редакце балха вар со цу хана, литобъединенена кулгал а деш. Цкъа, ше веча, къонача поэтий стихашка ладувгIа лайр цIи хеза волча поэта. Цу хана лакха, дошо бесара элтара кий лелайора Джамалдина. Иштта лакха хетар тхона цун поэзи а.

Эрсий меттала язъяьча са стихашка ла а дийгIа, Джамалдина аьлар:

— Стихаш хьайна аттагIа долчча меттала язъе. Цхьабакъда, наьна метта хозал тахна а ха а декхарийла ва поэт. Цул тIехьагIа волавелар со гIалгIай меттала язъе стихаш.

Стихаш шийна дунхаезаелча, Джамалдина оалар:

— Ма тамашне уйла е ховш ва хьо, гусар! Ца езаелча, лоацца хоададора;

— Базара дийнахьа саго ши кепиг лургдоацаш я! Къонача яздархоцца къамаьл деча хана, каст-каста юкъедоаладора:

— ТеннагIа хетийтар духьа, яьн аххалца, хий а меладеш, базар тIа кхувла циганий кхал яц — поэзи! «Халкъа поэт» яха сийлахь-йоаккха цIи шийна ялалехьа а боккъонца халкъа поэт вар Джамалдин. Дерригача халкъана везар из. Берагара къоаночунга кхаччалца цхьаккхе саг вацар гIалгIашта юкъе «Хьо деттале, са догI» — яха цун стихотворени ца йовзаш.

ГIалгIай къаман оамала дикагIйола белгалонаш гулъяьр поэта ший дег чу. Цхьа йола цун стихотворени йийшача. «Ер-м вахара энциклопеди я!» — аьле, хеталу.

— ТIом лаьттача шерашка, хIара дийнахьа хIана екац аьнна, радио чу гIолла енаш хиннай поэта оаз, къаман низ фашисташта духьала оарцагIбаккха гIо деш. ТIом чакхбаьнначул тIехьагIа, машара къахьегам дIаотт поэта керттера тема а хиле. Берригача советски мехка дIайовзалу Джамалдина стихаш. ШишегIа дег чу дувшаш да цун дукхагI дола мугIараш. Массала: «Гаьнара доагIа аьнна, цIена хилац хий. Когаш хьийкхаб аьнна, далац сага сий»...

Эггара цIенагI бола, модз санна мерза, даьри санна кIаьда, наьна мотт ба поэта стихашка бекар. Наьна мотт шаьра караберзабе безам болчунна дикагI йола учебник — Джамалдина стихаш я.

...ДоттагIий дукха бар Джамалдина. Царна юкъе эггара цунна дукхагIвийзар, эггара тешамегI ва аьнна хийттар балкхарой поэт Кулиев Кайсын вар. Дегаш цхьатарра цIена дар, цар шинне. Шаккхе а халкъо боча лелавора.

1977-гIча шера Грозне дIахьош яр РСФСР-а Яздархой Союза секретариата выездной заседани. Россе дахача къамий поэзена хетаяь яр из. Кулиев Кайсына доклад йир цига, Яндиев Джамалдина кхолламах къаьстта дика дош а оалаш.

Цхьан сайрийна Джамалдина чубийхар секретариате дакъа лаца баьхка ший доттагIий: Кулиев Кайсын, Кугультинов Давид, Козловский Яков, Гранин Даниил, Машбаш Исхак, Чепуров Анатолий... Нагахь санна дийна висавларе, царца хургвар цу хана Тихонов Николай а...

...Шун тIа вагIаш, Кайсына Iалаьмате хоза дош аьлар. Джамалдин везвеш, гIалгIай поэзена ловца боккхаш. ТIаккха, хьал а гIетта, Джамалдин мархIа а велла, барт баьккхар цунна.

...ХIанз «перестройка» дIахьош, сага дикалла, цIеналла, цун дег чурча ганзашта теркам тIабохийтача хана, къаьстта къоагаденна гуш да мел товш бар Джамалдинен Кайсынен «перестройко» дIадехача декхарашка. Чулоацамга диллача доаккха дола книжка кIезигача саго язде йиш яц. Кхалаж тIа когаш хьекха котам цIаккха а сигаленга хьалкхоачаргъяц, лаьча санна. Культуран чулоацам, цо луш бола пайда, из культура кхоллаш болча наьха цIеналах а дикалах а тийша да. Нах во хуле, эсала хургба цар кхоллам а. Нах дика хуле, дика хургда царна карахдувлараш а. Шоаш бяза нах з хиннадаь, карахдаьннад Яндиеван Кулиеван лоархIаме, йоаккха поэзи кхолла...

Уж ши поэт гучахьа волча, цхьаккха а сага харц дош ала могаргдацар. Иштта цIена дар цар дегаш...

Кхычарна тара йоацача, ший тайпарча оамалаца ешар Джамалдина ший стихаш. Хьалхара ах-мугI бIаьхо оалар поэта, хIаьта, шоллагI бола ах сихо дIахецар, Iадсаьккхаца дIахеца тIаьск санна. Из «тIаск» кIоаргга чуховр ладувгIачун дег чу...

Кхычар йоацаш йола цхьа тамашне бокъо йолаш вар Джамалдин: моллагIчунга а бакъдар дIаала. Кхы а тамашнегI дар: цо бакъдар дIааьлча, мел ира из дале а, цхьаккхе цунна эгIазводаш ца хилар. Джамалдин сайна вовзаш мел волча хана, сона цкъаь - цкъа дайнадац саг цунна тIачайха е цунга эзди доацаш дола хIама аьнна... Джамалдина дош, халкъо эза, диста аьннар сана тIаэца дезаш хулар...

Тамашне дар, Джамалдина шийга «жIали» аьлча, моллагIа а гIадводаш хилар а. Шийна дукхабезача нахага мара алацаь поэта «жIали». Ший дега деза долча хIаманна кертах кул а хьокхаш оалаш санна оалар цо из дош...

ТIеххьерча шерашка поэт Яздархой Союзе литконсультант вар. Къонача яздархочо енача стихотворене тIа IотIахьожашше, эггара хозагIдола мугIараш белгалдоахар цо. Иштта сиха хьалохар эггара эсалагIа дараш а. Поэзен дошув лоабатах хьакъоастаде Iомавора шийна тIа мел венар...

Цкъа, Яздархой Союзе ювцаш яр къонача прозаика повесть. Цу повеста тIа цхьа моттиг яр, турпалхо, вагона тховна тIа а ваьнна, моастагIех дIаудаш. ХIаьта, моастагIаша, топаш вагона корех ара а яьха, цунна тIехьаеттар...

Джамалдина аьлар цIаьхха:

— АьI Уж топаш соттаь-м яцар?!

Цо цхьанне мара, кхы саго зийнзар: вагона корех араяьха топаш соттаь ца хилка, вагона тхов тIа удачоа ихетаргъйоацалга...

Джамалдина стихаш а цун ший сибат а дика товр вай Даьхенга, Маьт-Лоама бухь е кхачаш латтача хьажкIий дошув санна...

Кхы дукха а шерашка вайца хила йиш йолаш вар Джамалдин. Цхьабакъда, оалаш ма дий: «Далла шийна дукхабезараш сихагIа дIабуг» — аьле...

Доккха ираз да Джамалдина стихаш вайца йисар а.

ГАГИЕВ Гирихан.

Нохч - ГIалгIайчен халкъа яздархочун Чахкиев СаIида дош вай республике хеза ца Iеш, берригача мехка а хозаш да. Цун романаш, поэмаш, стихаш, пьесаш, басняш, хоза хеташ еш зIамигачар а боккхийчар а.

СУРТА ТIА: Чахкиев СаIид ший книжкаш дешарашта хьалхашка къамаьл деш ва.

ДЕГ ТIАРА МУГIАРАШ

Дукха ха йоаццаш, Нальчике, берригача мехкара баьхкача яздархоша дездир цIихеза волча балкхарой поэта Кулиев Кайсына Ленински Премих хьожаяра хетадаь цIай. ХIаьта, хьалхагIа, СССР-а а РСФСР-а Паччахьалкхен Премеща белгалбаьккха хиннаб поэта кхоллам. Из кхоллам шерра бовзаш ба вай республике. Дукхаза кепатехай цун стихаш нохчийн гIалгIайн меттала.

Дег тIара йоагIача Iи-морзалца лох поэта дешашволчун дегага бода никъ. Поэта йоах: хIара саг укх дунен чу эшаш ва. ХIарача сага вахар лоархIаме да. ТIехье йоацаш дисац цхьаккхе хIама: аьнна дош а лайза ког а. Саго ший вахарца дунен чу хозал Iоаю, рузкъа дебаду. Ер дуне шийна тIехьабоагIараш та кхы а беркатегIа, кхы а хозагIа долаш дита декхарийла ва хIара саг.

Саг къахетаме хила веза, йоах поэта, кхычарех дог лазаш хила веза. Денал, эздел, къахьегам, барт — цу берката тIаберзабу поэта нах:

«Поэзи сердалонои дикалои кхелла я. Музыкаца цхьана — культуран бухь ба из. Вахара атто йовзаш боачача наьха балам а ба поэзи, цар чIоагIо а я. Верашца цхьана когашберзана ара удаш а лел из, зиракашца цхьана дунен къайленаш тохнаш а я.

Вийнача виIий керте ягIача наьна гIайгIа а хул поэзи цкъаза. Цкъаза, бIаьстен Iуйиренца гIа боахача йиIий борал а хул.

Зиза теха боал а хул из. Сигала сега тIоа а хул, бера делакъежар а хул, лешволча салтечун узам а хул.

Поэзи — массанахьа: Башлам тIарча морхIашца а са наьна беша а. Дуне санна чоалхане я из, лаьттса санна хоза а я. Дунен поэзи лергъяц. Цунах бола тешам бохабе могаргдац кхыметтел атомни замана а».

Кулиев Кайсына кхоллам гIалгIашта къаьстта дукха беза, хIана аьлча, поэт вай халкъаца цхьана Iодахьийтара хало ловш хиннадаь а, цу тIа гIалгIай найц хиннадаь а. Цул совгIа цIи хеза волча гIалгIай поэта Яндиев Джамалдина дикагIвола доттагI а хиннав из. Йовзаш я Кулиевс Яндиева хетаяь стихотворени:

ДIаьхийча 13 шера цхьана сатийсад лоамашка Яндиев Джамалдинаси Кулиев Кайсынеи. ЦIабаьхкачул тIехьагIа, керда кхоллама лакхаленаш караерзаю цар шинне а. Массанена йовзаш я Яндиевс Кулиевна хетаяь «Баьречунга» яха стихотворени а.

Кулиев Кайсын массехказа хиннав Грозне. Республика бахархошта дагадоагIа 1975-гIча шера Чехова цIерагIча библиотеке цунца хинна вIашагIкхетар. Диццургдац 1977-гIча шера РСФСР-а Яздархой Союза выездной секретариате Кайсын дакъа лоацаш хилар а. Халкъий вошал лоархIаш а хьаллоацаш а вар Кайсын. Тахан къаьстта лоархIаме а эшаш а я цун поэзи халкъий вошал тоадеча а дегIадоаладеча а.

КУЛИЕВ КАЙСЫН

Са маькх, са хий

Теш со: лоа делхача хана
Меца дисац историй,
Лувжац лай тIа говрий
ланаш..;
Из тешам — са маькх,
са хий.

Харцлувш, дуаш волча
вахар,
Во дуаргда вахар ший.
Бакълувр
воккхийвергва наха..;
Из тешам — са маькх,
са хий.

Дуне оагаделча цIаьхха,
Халкъо йожаянзар кий,
Говр ший дIахо лаьллар
лаьрххIа..;
Из тешам — са маькх,
са хий.

Даьхен бешамаш,
цун юрташ,
Оалхазараш, нокхарий,
Гаьнаш, зизаш, кхерий,
чурташ..;
Из шедар — са маькх,
са хий.

Ха нийслора: бала боагIар,
Лестабеш ший Iаьржа бий.
Со-м иразах тешар
чIоагIа..;
Из тешам — са маькх,
са хий.

Теш со: денал лергдац
цIаккха,
Дилла дахаш хурга сий.
Из тешам ба лоам мо
лакха..;
Из тешам — са маькх,
са хий.

Машар лех аз

БIаргаяйнай сона йоага
юрташ.
Аз дIабийхкаб тIемо
боабаь нах.
Сай кулгашца дийгIад
царна чурташ,
Цудухь, валар гоама
долаш вах.

Бала байзаб сона,
яйзай къизал,
Сона а ди детташ
хиннай кхел.
БIаргадайна воландаь
се иззал,
Со, харцдолчун моастагI
волаш, лел.

Човнаш яьчох уж ца
йовзар мара
Веларгвац цIаккха а,
веларгвац.
Сона-м яйзай човнаш,
яйзай даьра,
Уж бегIйоахаращца
со товргвац.

ГIанахь духьалъухаш
я каст-каста,
Ала бетташ йоагIа
самолет.
Кхер со нана ший
бералгах къастар,
Кхер со къоаной боабар,
йоацаш чот.

Се воландаь герзо
цхаралваьха,
Даькъалдувц аз мьарша
доагIа ди.
Даькъалдувц аз лаьтта,
саго аьха,
Даар кийчдардухьа
йийза цIи.

Мийнад аз халоний
къахьа чхьагIар.
Моцал, хьогал лайна да
са дегI.
Цудухь хестаду аз гIоза
вахар,
Цудухь, аз ма могга
вахар лех.

Алал, ва лоамаш

— Алал, ва лоамаш,
лергйий дегагIоз?
— Лергъяц, тха бовхьаш
къегаргда дилла.
— Аллал, ва оалхазараш,
лергъйий дегагIоз?
— Лергъяц, тха иллеш
декаргда дилла.
— Алал, ва хенаш,
лергйий дегагIоз?
— Лергъяц дегагIоз,
тхо дийна мел да.
— Алал, ва фордаш,
лергйий дегагIоз?
— Лергъяц дегагIоз,
тхо сийна мел да.
— Алал, ва канаш,
лергйий дегагIоз?
— Лергъяц, тха овлаш
мел хьувча хана.
— Алал, ва ноаной,
лергйий дегагIоз?
— Лергъяц, тха бераш
мел кхувча хана.

Тешаме илли

ХIей, са новкъост,
шек ма вала,
Кхоачалургба из хьа
бала —
Ма кхера.

Хозлургъя хьа беша
гаьнаш,
ДегIадоагIаргда цар
гIаьнаш —
Ма кхера.

Баьцаш хьатIаяргъя ара,
Хи чу ловзабаргба
чкъаьра —
Ма кхера.

Ша башаргба лоаман тIера,
Седкъа къагаргба
лакхера —
Ма кхера.

Хайнахь хьувкъаргда
кIи канаш,
ЧхьагIаро дузаргда
кадаш —
Ма кхера.

Ди а къувкъаргдац
массаза,
Денлургда Iосетта энза —
Ма кхера.

Хьай шеконах хьо
дIакъаста;
Хьа тIехье хьалкхувргъя
кастта —
Ма кхера.

Из маца дIабаргба ала
ЛоархIавац со.
Бакъда, бала
ДIа-м баргба.
Хьо шек ма вала —
Ма кхера.

Баркал хьона, вахар

Вахар, аз кхайкаяьяц
хьона вий,
Мел хала хилча а ваха.
Дийхадац хьогар:
«Со лахк а вий,
Кхыбараш лохбелахь», —
яхаш.

Дийхадац:
«Кхычарна хало а еш,
Iа сона той оттаделахь!»
Дийхад аз хьогар:
«Дуне готтдеш,
Хьаьрьйоале,
вол соцаелахь!».

Се мехка вовзийтар
дийхадац аз,
Къахьегам бийхаб
аз сайна,
Дийхад — ноаноашта
ца хилар вас,
«ТIом» яха из сармак
хьайна.

Нах, шоана сардамаш
аз даьхадац,
Оаче а дуIо сай тIехнаш.
Укх лоаман кхертIошта
аз эхь даьдац —
Ваьхав со,
уж мархIадехкаш.

Вахар, са сина Iа дарба
даьд,
ГIо даьд Iа кагъе халонаш.
Сона хьай гIаьнаш
Iошершадаьд,
Сийгад хьай седкъий
а сона.

Са вахар,
унахой Iа берзабе —
Нийс ма дой
гоамденна аьшк а.
Наькъахой дукхагI
цIаберзабе,
Ялат ма дагийта кхашка.
Къахьа ма хилийта
хьалдуаш дар,
Дуаш дар чаме хилийта...
Вахар, укх дуненна
доал деш яр
Вол йоацаш,
дикал хилийта!

Кхалнаьха хозал

Дикка дайзад сона вахар:
Халхавийнав, къахьийгад.
Хьалъийбабь аз,
шун тIа вагIаш,
Комсий «хий» чудола кад.
Дукха дайнад сона,
дукха..;

Аз вахара баркал ях,
Воккха хиларах е зIамга
Цо денначун бола мах.
Эггар доккхагIдола баркал
Вахара аз сенах оал?
Кхалсаг кхоллар
бахьан долаш —
Шедоа дика цунах доал.
Сай низ меллаб
кхалсаг хестош,
Иллеш ткъамалдоахаргда.
Седкъий санна дола дешаш
Царна лаьрхIа лохаргда.
ГIаьнаш цIаккха
кIаьдлац шерша,
Хиш — дIаада кIаьдлуш
дац.
Оалхазаро гIетта лелар
Кхы мел долчох
хувцаргдац.
Ше хьалкхетар иразхеташ,
Сигла сийрда малх
хьалкхет.
Лоамашта, кIай бовхьаш
къегош,
Латтар — доккха ираз хет,
ЦIи йоагор да кхуврчий
ираз,
ЦIагIа зIаммига
бIаьсти еш.

Сона ираз хет, кхалнаьха
Хозал айса хестаеш.
Из ювцар аз, къона волаш,
ЮкъагIдита хьа мел дер.
Из хозал я, къавелча а,
Аз ма даггар хестаер.
Кхалнах, шо доацача, сона
Баьде я, никъ хоалуш бац.
Шо доацача декац тоатол,
Гаьнаш зиза тохаш яц.
Къона волаш айса яьхар
Къавелча а ях аз хIанз:
«Кханах беце, дезац сона
Цхьаккхе рузкъа,
цхьаккхе ганз!»

Къавеннав со, бакъда сона
Шун дикалло йIовхал тел.
Шун хозалло,
эздий кхалнах,
Хозъю ерргиа са кхел.
ВIаргашка боад етташ,
дукха
Укх дунен чу со кхийстав.
Сийрда долча шун
бIаргаша
Цу шерашка со хьийстав.
ЦIена, ховха дола дешаш,
Кхалнах, шуга оалар аз —
Сатем оттар сона гонахь,
Дег тIара дIайоалар вас.
ТIаккха со гIадводар
чIоагIа...

Со гIадвугар безамо,
Iангардаьнна, сомадаьнна,
Ткъамалдаьнна
оалхазар мо!

ЦIаккха а ма лалда бераш

Дийнахьа кхозза
Дех аз цкъаза:
— ЦIаккха а ма лалда
бераш!
Цар бIаргаш хилда
Седкъех диза,
Даьсса ма хилда
Кераш!
Хов сона, са кхерам
Керда хургбац:
Массе ва Iоажалах
Кхераш.
Вале а, деха
Со кIаьдлургвац:
— ЦIаккха а ма лалда
Бераш!
Дунен чу вол я,
Я Iаьржа хьагI —
Уж шинъ лел,
Наьха цIий мелаш..;
ХIаьта а ях аз,
ХIаьта а ях:
— ЦIаккха а
Ма лалда, бераш!

Аьхки яздаь мугIараш

Сецца араваьлар со,
Тетта, новкъаваьлар со.
Гонахь шедар довзаш да,
Дог, гIоздаьнна, ловзаш да.

Дика деций сона?
Дика да, са даьсар!

ТIорми биллар баь тIа аз,
Сайна нахча аьтар аз.
Олг хьалдаьккхар —
из диар,
Шийла шовда тIамелар.

Дика деций сона?
Дика да, са даьсар!

Кхералгаш а ловзадеш,
Наггахь мекх а хьовзадеш,
Тетта, дIахо вода со...
Нокхар—моза, вита со!

Дика деций сона?
Дикка да, са даьсар!

Укхкхаз хьуна хьачаш латт,
ДIа-а эстеш а кхачаш
латт.
Лакхе — цхьаккхе
морхалг яц,
Дег тIа — цхьаккхе
бала бац.

Дика деций сона,
Дика да, са даьсар!

Хилгаш масса долхаш да,
Латташ лоаман
бовхьаш да.
Бовхьаш малха кIала къег.
Цар хозалах дуне хьег.

Дика деций сона?
Дика да, са даьсар!

Цхьаккхе во ца гича мо,
Нанас хIанз Iовича мо,
БIарахьеж дуненна со!
ДIа ма валва, венна со!

Дика деций сона?
Дика да, са даьсар!

ГIалгIай меттала яьхар
В. САРАЛИЕВ.

Керда стихаш

БУЗУРТАНОВА Мовлатхан.

БЕЗАМ

Ший цIеналца,
Ший хозалца,
Ший гIозалца,
Ший питамца
Безам дег чу бессар,
Ший морзонца,
Ший бокъонца,
Ший харцонца,
Ший кизаца
Со цо цIерал кхессар.

«Йийлхе-йийлхе,
Сийгаш лийлхе, —
Йоах цо: «Яьга!»
Йоах цо: «Къага!»
«Маркъалг санна кхаста!»

«Хиле хьежар,
Цукнна эшар,
Мерза езар,
ЙоI, хьай везар,
КIаьд ца луш, Iа хьеста!»

МАЬР-НАНА

Хьадоаржаде, маьр-нана,
Хьай цIе йист йола,
Мора кортали.
Баста Iа хьай
Йовлакхха шод.
ТIоаргаца чура
Зипаш — даьреш аратовса:
Хац царех
ЦIаьхха наца латий.
Хьаьса таьца дега
КIай кортали
Керта тIа тилла.
Хоза бIаьсти санна,
Iуйре мо елаенна,
Тахан хьа коа йоагIа.
Малх мо хоза.
Нус хила хьакъ дола,
Сув хила тоам бола,
Лоам чу кхийна
Эзди йоI...
Мишта — те
Iа цунна кхеваь воI?

ХАЛКЪА КХОЛЛАМ

Къу

Цхьан юрта вахаш хиннав цхьа хьаькъал дола къонах, дика боахам а болаш. Дукха доахан — жа а хиннад цун. Баьдеча бус наха чурадаьха дигад доахан. Уж дигалга хайча, къонахчо аьннад ший сесагага:

— ЧIнкъ даьккхе сагага хьоа ма делахь вайна хиннар.

Цхьаккха хIама ца хилча мо, лелаш хиннав къонах, ший доаханга ладувгIаш.

Ши-кхо ди даьннача гIолла ухкох кхийттача, юртарча саго хьаьттад: «Ванах, Насреддин, фу хилар цу шун чура даьхача доахах?»

— ХIанз корадир-кх уж! — аьннад хьаькъал долча къонахчо. — Iайха диггачара доахан хьадалахь!

КIодар-сискал

Ший гаргара нах болча хьоашалха вахав цхьа къонах. ЦIенда цIагIа хиннавац. Веце а, фусамнанас, дика тIа а ийца, хьаша а ваь, Iохоаваьв; сискал яьй, кIодара кад баьккхаб.

Ерригa сискал, берригa кIодара кад а биаб хьаьшо. Юххера ше гIетта водаш, аьннад цо фусамнаьнага, цун цIи а яьккха:

— Миновси, хьай дукха яха Миновси, ер ерригa сискали кIодари аз даарах, сох бехк ма баккхалахь, хьа сискал бийда яр аьнна, аз хьох а боккхаргбац бехк.

Масса бий ер

КIирандийнахьа, етт бохкача сага дIатIа а ваха, аьннад цхьи къонахчо, эца дага волаш:

— Масса бий ер?

— Ой, — цецваьннав етт бохкашвар, — наха ду хаттар мичад Iа дер! Шурийна дика бий ер? Хьаьна йий шура? Иштта кхы дIахо а ма хоаттий наха-м...

— Тха сесаг набара тIера я, — яьхад вокхо. — Хийла Iула тIехьа а биса, ада безаргба укхунна.

ДIаяздаьр **МАЛЬСАГОВ Нурдин,** Аьлси-Юртарча 8-шерарча школа хьехархо.

Сога йоагIе тол хьона

Сога йоагIе тол хьона, сога еча тол хьона, — яьхад йоIага тIахьувзача зIамигача сага. Юххера йоI Iеха а яь йнгай цо. ТIаккха зIамига саг вахача дIа а кхаьча, тола чу Iочуболабеннаб ераш.

ЙоIа аьннад: — Ай, ер дар хьа из сога йоагIе тол хьона, яьхар.

ЗIамигача сага жоп деннад:

— Хьайна укханах тол ца хете, ши тIоа Iочубаккха Iа. — аьннад.

Цагена молхаш

Цкъа дIавеннача Цагена етта кирпишкаш аьта а аьта, царех дом баьккхаб.

Из дом тIорме чу а белла кхыча юрта вахав Цаген. Цига ше дIа ма кхаьччинге а — Ва, дахкий доаду молхаш эцар вола! — яхаш хоам бе волавеннав.

Нах хьаухаш, дехкий доаду «молхаш» дIанйеш, тIормий бсассалуш латташ хиннаб. Юххера а Цаген дехкий доаду молхш эцар вола аьна кхайкача, ши сесаг енай «молхаш» эца. Шоаш Цагена юкхе мел йиса молхаш ахча а денна, дIайийцачул тIехьагIа, Цагенага хьаттад царех цхьанне:

— Мишта доаду акхар дехкий, — аьнна. — Дахка хьа а лаьца, Iа уж молхаш цунна бага чу йохке, дахка лергба хьона, — аьннад Цагена.

— Аьъ, — аьннад сесаго — хIаьта-м лаьттах Iотеха бе мара мича беза из.

— ТIаккха-м, — аьннад Цагена, — кхы а диках ма дий хьона, хьай молхаш а хьайна юсаргъя.

Хьа деша юкъе дикадар эккхалда

ХьунагIа ваха тугаш хиннадац зIамагIча вошас. ВоккхагIвар чIоагIа хIилла йолаш, маькара саг хиннав.

— Дахча кхоачаденнад, тахан хьунагIа цаI ца вахча варг а вац. тахан ваха везаш укх вай кIаьнка хьоахадаь зоахалъл а дар са, — аьннад воккхагIчо шоай наьнага, зIамагIчоа дIахозаргдолчча, цунах лочкъадаь оалачох.

— Та вай, — яьхад зIамагIчо; воккхагIча веший цIи а яьккха, — хьа деша юкъе дикадар эккхалда, хьай дош диц ма де Iа, хьунагIа-м со гIоргва хьона.

ХьунагIа вахав зIамагIа вола воша.

ИРАЗЕ КЪОНАЛ

ХIара шергара шу массаза доал дегIайоагIаш я Сунженски района «Серноводск» яхача станицера юртбоахама специалисташ кийчбеш йола 16-гIа училище.

Массайолча оагIрахьа таро я цун дешархой йоакхо е. Эггара лоархIаме да училище йоккха опыт йола хьехархой хилар.

Дешархой безам тIагIоргболаш Iалашъю дешара классаш. Уж сийрда, кабинеташка ме эшаш йола оборудовани йолаш я. Лабораторeш, мастерскеш, авто а тракторо а дромаш я. Цар таро лу практика чакхйоаккхаш бола дешархой гаьна дIа-юха баха ца безаш, моттиге Iомабе.

Иштта дешархошта дезаш мел дола художественни а дешара а литература, чу а долаш, библиотека я. Йоккхача читальни зале, царна новкъостал де тIахьийха болча, лакха опыт йолча болхлоша новкъостал ду дешархошта эшаш дола книжка лаха, конспект язъе.

Нохч - ГIалгIай АССР-а техобразоване системе заслуженни учитель волча Бардаков Николай Серафимовича урокаш ший тайпара безаме хиларал совгIа, дешархой дика кхетабеш я. Цо хьахьокх мел чIоагIа бехктокхаме кийчлу из хIара урока. Цудухьа, наггахьа дешархо висац хьийхача темах ца кхеташ. Уж санна бараш кIезига бац училище.

Дешархошта доккха гIоновкъостал ду хьехархоша вIашагIъеллача методически кабинето. Лабораторно-практически занятеш чакхйоахача хана разработкаш чIоагIа накъаювл дешархошта. Методобъединене председатель вола Н. Бардаков цIаккха а ак ца оалаш, моллагIа дешархочо оттадаьча хаттара жоп дала а новкъостал де а кийча ва. Училище деша багIача кагирхоша лоархIаш царна, везаш ва Бардаков, хIана аьлча, цIенача дегаца, ха кхо ца еш дIалу цо царна ший балха опыт, ийшача метте моллагIа долча гIулакха новкъост а ва из.

Спортивни мероприятеш чакхъяха таро хулийт массаза йола инвентарь а йолаш, спортзал хиларо. Укх тIеххьарча кхаь шера ГТО норма дIалуш 560 дешархо хиннав, хIаьта 315 спортсменразрядник кийчваьв.

Боккхача лоархIаме хеташ леладу училища педагогически коллективо кхувш боагIашта тIема - патриотически кхетам балара гIулакх. Цу хьакъехьа дика кийчъяь я гойтара агитаци. Цо хьахьокх тIема шерашка вай бIухоша моастагIчунна яь духьале. Даьхе лораеш лаьттачар сурташ да хьалтеха доахкаш, царна юкъе вай мехкахой а болаш. Царцара цхьабараш хIанз а тIехьа училище къахьегаш ба. Патриотически интернациональни кхетаме болх дIахьоча дизза дакъа лоац ветераноша. Кагирхошта хьалхашка выступленеш, беседаш, диспуташ ю. Уж санна долча вIашагIкхетараша кхувш йоагIача тIехьенна бовзийт вай мехкахой — турпалаш, шоай са кхо а ца деш, кхыча къамех болча бIухошца цхьана вежарий санна балам баламах а теха Сийлахь-боккхача Даймехка тIем тIа котало йоаккхаш лаьтталга. Уж мероприятеш чакхйоах училища ший доалахьа долче культура ЦIагIа. Цул совгIа, цига хьокх кинофильмаш, ю салаIара сайренаш, художественни самодеятельносте дакъалоацачар увттаду концерташ.

Царел совгIа, нохч-гIалгIай йозонхоща вIашагIкхетараш хул училище. Дешархошта довзийт вайнаьха а эрсий а литература.

Шоай ханага хьежжа сакъердаме, безаме, шоайла тIера болаш бах дешархой, хьалаш во доацача общежите.

Иразе я цар къонал.

Т. МАЛЬСАГОВА.

Вай—интернационалисташ

ДоттагIал—вахара лард

— Нийсхо йоацаш хIама дац укх дунен тIа, сона хетаргахьа. Са нана а бера хана денз тха дезале мел бараш а цох тешаш хиннаб массаза а, — аьле дIадоладу ший къамаьл «Промтовары» объединенена чуйоагIача № 27 йолча «Спорттовары» яхача тика йоккхагIйолча продавеца Бадалян Светлана Аваковнас.

Заводской районе Автобаза оалача моттиге дукхха кхыбола нах санна вIаши юхе бахаш хиннаб АгаджановгIари (из Светай даь тайпан цIи я) МагомадовгIари дезалаш.

Даим вIаши чуухаш, тухсискал цхьана екъаш, чIоагIа барттайна баьхаб уж массаза.

Дукха ха юкъе йоацаш цхьан ханнара йиIигаш яр эрмало Агаджанова Светаи нохчо Магомадова Алпатуи.

— Тхона эггара хоагIа хета гIулакх дар теникех ловзилга. Царех бераш а лоархIаш, гхойх ноаной лоархIар оаха. Менгеш да, аьле гударгаш кIалтIа а яьхе, оаха «тхьовсаяь» Iоювшаяь теникаш хийла боккхагIчар шоашта кIалъоттае гIударг хьа а яьккхе, дохадора тха ловзар. ТIаккха тхо шаккхе а цхьана елхар, — дагалувц Светлана Аваковнас.

— Иштта тхо лелаш вIаши къаста дийзар тха. Iан юккъе цхьан шийлача Iуйрийна тханцига хьачуена Алпату нанеи са нанеи вIаши мархIа е хьерчаш белхаш бар. Сона хацар из фуд. Хиннар хIама мичад, аьнна хетар. белха хIана белх-хьогI ераш.

Дукха ха ялалехьа тханцига хьачуера Алпату ше а. «Света, тхо вотн волча даха дIадолхилга хов хьона?», — аьлар цо сога кхыча юрта вахача ший даь вешех. ТIаккха маьлхаро тIатехар: «Цига со хьанца ловзаргья» аьнна.

— Со хIаьта кхеташ яцар хулаш латтачох. Амма, сай нешах къасташ хала-м хетар сона.

Са бера кхетамо башха хьалацадар машина уж тIабовлача хана гонахьа салтий хIана хьувзар а, цар шоай еррига хIамаш тIа хIана йоттац а.

Бакъда уж дIа а баха шоаш юхабийрзача Софья Аракеловнас сийна пIи яьлча санна ший бераш а лоалахой а оарцагIбаьхар цар цIагIара хIамаш шоайцига хьачуя.

— Цкъарчоа наьнах дог ийккхар са, — йоах Светлана Аваковнас. — Сел дукха а дезаш вIаши юххе баьхача цар хIамаш тхоашта хьачуяйта мишта гIерт ер, аьнна.

Цхьабакъда. Софья Аракеловнас лоалахой мел хинна метта поартал а мегарг мел йола хIамаш а цхьан метте гульяь, хIама тIа а кхесса, нийсъяь Iоттайнча хайра йиIига леладеш дар фуд.

— Дала гешт долда мамийна, — йоах Светас — тха хIамаштачул чIоагIагIа царна доал дора цо.

Софья Аракеловнас фега каст-каста арайоахаш, наца латар кхераш лелайора уж хIамаш.

ТIехьагIо кхийттар АгаджаногIар бераш хинначох — нохчийн гIалгIайн мехках баьхалгах.

Бакъда, наьна шурийца царна чудоссадь дар бакъдар котдаргхилари нийсхо хургхилари. Цудухьа уж дог тийша бар МагомадовгIар юха цIабоагIаргхиларах.

ДIанхар шераш, Светайна а цун йишийна Ленайна а керда нешаш а корабир.

Бакъда кхела низ боккха ба, цу низо техар МагомадовгIар а уж санна бола эзараш кхыбараш а шоай мехках, цIенах.

ЧIоагIа цецъьлар Алпату нана СаIадат шоаш дIаболхаш хиннача тайппара хоза, цIена, тишъяланза шоай хIамаш бIаргаьйча.

Кхы а чIоагIагIа хоттадалар цу шин дезалашта юкъера доттагIал.

Амма дукха ха ялалехьа Алпату цхьаь йисар. СибарегIа лайнача халоно, эзача Iазапо тIадаьккхача лазарах СаIадат кхелхар.

Доккха таьзет эттар АгаджановгIар дезале Алпату дIайнга аьнча цун дай баьхкача, Светайна йовзача хана денз да воацаш яр из йиIиг.

Алпату цар дIайинга яле а, а царна юкъера гаргалол-м хаданзар. Даьша интерната ше дIачуенначул тIехьагIа, хIара шоаттадийнахьа ший цIагIа чуйоагIаш санна акхарцига йоагIар йиIиг. ХIаьта чIоагIа Iимерза тIа а эцар из АгаджановгIар дезало.

Ха-зама дIаяхар. Алпату а Гудермесски районе маьре яхар.

Амма юкъера морзои гаргалош-м хаданзар.

Светлана Аваковнай цIийх лета хIама да нахапа таръяла, нах беза, ше царна езаялийта хар. Иштта я из ший коллективе а. Цо болх беча укх массайтта шера. цкъадар-доацар хиннадац цун шийца балха барашца. Даим цхьана дикан тIа вон тIа латт шоайла цувцара болхлой Гучигова Фатима, Аяцева Аза, кхыбараш.

ХIаьта вайна дика ховш мадий тух-сискало, шоайла дикан тIа-вон тIа латтаро адамаш вIаши гаргаувзилга. ХIаьта из эздий дика гIулакх вай мехка чIоагI а денна, дIаэттад. Вай вахара лард а доттагIал, машар хила беза.

Т. ХАШАГУЛЬГОВА.

ОБЪЯВЛЕНИ

ЭСКАРЕРА ЦIАБАЬХКА КАГИИНАХ!

СПТУ-2 яхача училищо хоам бу, запасе бохийташ эскарера мукъабовлийта бIухой ер специальносташ Iомае деша дIачуэцаш хиларах:

Оператор-машинист.

2. Промышленни оборудованена ремонт ю слесарь.

3. Промышленни оборудованена ремонт еш хургвола электромонтер, цигара г. Грозне Шерипова цIерагIча ГНПЗ-е балха а вохийтаргволаш.

Дешаш яккха еза ха 3 бутт ба. Стипенди — 120 сом. Занятеш дIайола лургья группаш вIашагIъехка яларга хьежжа.

Тха адрес: г. Грозный, Индустриальни улица, 10. Трамвайца боагIараш № 2, 5 йолча маршрутагIа лелача трамвайшца бахка беза «Пожарка» яхача уж соцача кхаччалца.

Телефонаш: 26-48-18; 26-34-29; 26-48-15.

Училища администраци.

ТХОГА ЯЗДУ

Хьамсара редакци!

Боккхача безамца массаза а деш аз «Сердало». Цу тIара сона хоалу вай республике хулаш дола хувцамаш. Къаьстта Назранах лаьца аьлча, ала доагIа, овлангара эргадаьнна хIама доацилга. Иштта мара ца долхе 2000 шу тIакхаччалца эргалонаш бIаргагургьяц вайна.

Сона хетаргахьа иштта эттача хьала уйла еш ба района кулгалхой. «Сердало» газета цхьан огIон тIа, аз йийшар М. Зангиева статья. «Мишта хургья Наьсарен кхоане», яхаш. ЧIоагIа хоза хийттар сона Льянова даь къамаьл а.

Лоацца тхоай дезалах язде дага яр со. Тхо пхийтта саг ва: 7 кIаьнк, 6 йиIиг, да, нана. Тхо да Экажкъонгий-Юрта дахаш, бакъда тхога-м аланзар, дезий шоана, лаьтта, деза аьнна заявлени хилча лург мадий аьнна а тешац со. ХIана аьлча, укх пхе шера. тха да 20 тыс. сом ахча ссуда хьаэца гIерташ, цунна духьал мел халонаш хиннай хов сона. Сона, бакъдар аьлча. чIоагIа новкъа да из иштта долаш. доагIашехь из ахча хьа ца луш, духьал вар ший ханнахьа, ший метте дIаоттаве вIаштIехьа ца доалаш.

Тха виъ воша цIагIа вац, шиъ эскаре гIулакх деш ва, шиъ оаш ма дувцара, арахьа балха ваха ва.

Со се хIанз кооперативни техникум чакхъяьккха яьннай, бакъда, хьабе болх хург ма бий аьнна теша хIама дац.

Л. СУЛТЫГОВА,
Экажкъонгий-Юрт.

РЕДАКЦЕГАРА: Л. Султыговас ший каьхата тIа дувцаш дола деш аш чIоагIа лоархIаме а терко е езаш а да.

Цудухьа оаха теркам тIаоз Назрановски района кулгалхоша цу деша йоахко яра.

ХIаьта дийша йисте яьнна Султыгова Л. балха дIанийсъелча района иштта хала гIулакх да аьнна а хетац тхона.

Исторе оагIонаш

ЛОАМАНХОЙ ДОТТАГI

1919 шера февраль бетта деникински бIуво дIалаьцар Къулбаседа Кавказ. Серго Орджоникидзеси цун новкъосташеи Нохч - ГIалгIайчен лоамашка деникинцех хьулалуш лелаш нийс бутт баьккхар. Цар из ха юртара-юрта ухаш яьккхар. Лохерча ДаьттагIа цар яьккхача хана Сергос цахаддаш кулгалдора Нохч - ГIалгIайче Черсий-Балкхаройче, Дагестане деникинцашта духьала датача партизаний отрядашта.

Лоамарча юрташкарча наха большевикашта деш хинна гIулакх, цар леладеш хинна эхь-эздел дIадувцара дешаш корадагIац. Лоамарочун цIен ниI царна даим йиллла хиннай. тIеххьара сискала чIегилг царна лаьрхIа яр.

Революционераш моастагIчох лорабара герзаца кийчбаь дошлой оттабаьбар гIалгIаша наькъа йистошка. Серго Орджоникидзе чуIеш вола цIа лорадеш бар Висаев Атаби, Мархиев Буас, Кокурхоев Аьсмарза. Советски Iаьдал оттадеча шоай деналца, майралца цIи хеза хиннача революционерий, эбаргий че лоархIаш хиннай цу хана ДаьттагIех. Цу юрта хьулалуш хиннав кхералургвоаца майра баьрий Исламов Зоврбик. Из эбарга Заьламха новкъост хиннав. Цу дог майрача Зоврбиках легенда кхеллар наха. Цун дукхаза пачхьа набахтенашкара вада каьннай.

Ший цагIа лорабеш а лелабеш а хиннаб Зоврбика Серго а цун новкъостий а. Цун къонгаша Джабраилеи Исраилеи Iунал деш хиннад революционерий говрашта. Сергос ший дезал санна хьамсара лоархIаш хиннаб Зоврбика дезал. Цун каст-каста дагаухар эггара лирагIа граждански тIом латтача хана царца яьккха ха. Ше ДаьттагIа веча, эггара хьалха Зоврбика дезал болча воагIар Серго. ЧIоагIа сакъердам хулар Зоврбика веза хьаша веча. Зоврбика сиха устагIана урс хьоккхар, хIаьта цун сесага ПаьтIамата доккхача дахчан оаркхо чу дулхи хьалтIамаши, кIома берхIеи чехка хьалхашка хьора хьаьша. Из дахчан оаркхув хIанз Нохч - ГIалгIай краеведчески музее да.

Зоврбика ший къонгаш: Джабраили Исраили зIамига болча хана денз тура-шалта леладе а, нек де а Iомабаьбар. Из царна накъадаьлар гIалгIай юрташка граждански тIом кхаьчача хана. Цеча партизаний мугIаре дIаэттар Зоврбика къонгаш. Серго лела наькъаш лораде вар шийтта шу мара кхачанза вола Исраил. Боккхийчарна кхоачашде хала долча декхарех дика лоархIавора кIаьнк. Даим хеставора Сергос деналах, майралах визза вола Исраил. Цкъа сов чехка шийна тIадилла декхар кхоачашдарах, Сергос совгIата тепча елар кIаьнка. Боарам боацаш гIадвахача цо, бIарга лир санна лорайора из.

Сергона чIоагIа дукха езар Зоврбика зIамагIйола йиIиг Iабидат. Ший мукъаха Фартанг чугIолла йиIига кулг лаьца лелаш йоаккхар цо. Сергос ше хьийста бера шераш, тахан а тIехьа дика дагадоагIа Iабидата. Вай мехкарча моллагIча миIинге ше хиларах Зоврбика дезалцара бувзам хоадабацар Сергос, эггара хьалха хьоаха йора зIамига Iабидат.

1920 шера бIаьстан юххье IоцIенийр Къулбаседа Кавказ белогвардейски бандаех. Сийрда цIей кхаьчар лоамашкарча юрташка: Дегаш гIоздаьнна шоайла кхаашдоахаш удар бераш. Воккхача командира аьннар кхоачашхилар, яхаш дувцар Iабидата а цун вежараша а.

МоастагIа вохаваьчул тIехьагIа, Сергос ший кертера декхар лоархIар белогвардейцаш йохаяь юрташ юхаметтаоттаяр. Серго Орджоникидзе эггара хьалха моастагIчох майра латаш моцало а халонаша а кIалбитача лоамарошта эшачунга хьажа, царна гIо де оарцагIвоал. Къаьстта бераш дагадоахкар цунна. Нахага моцал яр, тIадувха барзкъа дацар, когагIирс бацар. Ленинага дIакодабир цо из бала. Дийхар ахчанца а мануфактураца а таро йоацаш кIалбисача наха новкъостал дар. Серго Орджоникидзе дехар кхоачашдир Ленина.

Вайна цIаккха дицлургдац цо даь гIулакх, цун сий а, цун цIи а яхаргья вай дегашка даим.

Л. БЕКОВА.

КЕРДА ФАКУЛЬТЕТ ЭШ

Кульбужев Iаббаса Мухьмад сона вайзар вIалла дага а доацаш. Цхьабакъда, хеза вовзаш-м вар сона из дукххача хана денз. Цун лекцешка ладийгIача са нешаша дукха дийцадар сона цох, студенташ лархIа, цар яхачунга саббаре ладувгIа, студент бакъвале цо яхар хьаллаца а, хIаьта харцвале из дувцача дешах дIакхетаве а ховш саг ва из, яхаш.

Студенташ меттала, моллагIа шийца къамаьл дикка дIакехтаве а ховш педагог ва М. Кульбужев деш вола саг а лархIа а цунга ше лархIийта а ховш саг Мухьмад волга хайра сона айса къамаьл дIадоладича. Цул совгIа, цун уйлаш, цун идеяш, цо яхар ха хьаштдолаш хургба аьнна хет сона дукхха а газет дешараш.

Эггара хьалха аз цунна делар сайна керттера хетта хаттар.

— Мухьмад, университете Iа хьехар гIалгIаь мотт мабий. ТIаккха миштад гIалгIай мотти эрсий мотти цхьана лелар дегIаахара гIулакх университете? Ховш ма дий, из гIулакх леларга хьежжа хургболга факультета беррига лостам а.

— Из проблема геттара боккха лоархIам болаш я ерригача халкъа образоване системана. Ший лоархIамга хьежжа лаьрххIа къамаьл а дIадех цо. Университете йоккха моттиг дIалоац наьна мотт юкадийнбаро. Наьна мотт дийнбара геттара дукха болх бе безаргба. ХIаьта из болх Iилман ларда тIа бакха а беза.

Геттара лоархIаме хет сона Къулбаседа Кавказа истори Iомае университете дIайолаяр. Ширача замалахьара денз хьайоагIа истори хила еза из. Укх шера университете эрсий-вайнаьха филологе факультете хьайийлай сайрийнара отделени.

— ХIаьта гIалгIай мотт Iомабара хьалаш миштад университете? Тоъал дий?

— Шоаш хьажал шо: гIалгIай мотт Iомабара кIира хьакъоастадаь сахьаташ кIезигагIа да, кхы дукха йола дисциплинаш Iомаяра хьакъоастадаьрел. Масала, филологически факультета литературни отделене эрсий меттен литературея хьехархойи, вайнахски отделене гIалгIай меттен литературеи хьехархойи кийчборе геттара дика хургдар.

ТIеххьарча хана дукха дувц аз кагирхошта хьехам луча наьна мотти литературен боккха лоархIам болаш хиларах.

Из бакъда. Кагирхой кхебеча цар лоархIам боккха ба. ХIанз из кхетадеш а доагIа вай. Цхьабакъда, гIалаташи кхоачамбоацараши кхы а дукха да цу областе. Цудухьа, цигача эш овлангара денз латташ дола хьал хувцара тIадерзадаь комплексни хувцамаш. Сона хетачох, эггара хьалха юхахьажа деза общеобразовательни школерча дешара планага, хIана аьлча, цу плане чIоагIа кIезига я гIалгIай моттий литературен Iомадара хьакъоастаяь ха. Из ца дой уж дисциплинаш Iомаяра дикал айлургьяц.

ЦIенхаштта уйла е езаш да наьна метта хьехархой кийчбар а. ХIанз уж кийчбу, ховш ма хиллара, Л. Н. Толстой цIерагIча Нохч-ГIалгIай Паччахьалкхен университета филологически факультета эрсий-вайнаьха отделене. Эрсий меттен литературен гIалгIай меттен литературен хьехархой цхьана кийчбаро гIулакх тоадалийтац. Цу отделене биззача боараме Iомаяц лаьрххIайола курсаш. Къаьстта эсала кийчбу хьехархой заочни отделене.

Лоацца аьлча, эрсий-вайнаьха отделени ше лургдар денна яьннай. цунна магац вахаро увттаду керда декхараш кхоачашде, керда проблемаш къестае. ХIанз, наьна метташи литератураши Iомадар городашка практически дIадоладеннача хана, уж хьехархой кийчбара лаьрххIа факультет эш. Из хIанз де йиш йолаш хIама а да. хIана аьлча, цу гIулакха эша кадраш республике йолаш я.

Наьна меттайи литературайн хьехархой кийчбаь ца Iеш, вайнахски филологе факультето гIо дергда республикера филологически Iилма дIахо дегIаахара. Нохч-ГIалгIайчен культурен искусствон Iилман ларда тIа Iомадара. Вешта аьлча, цох боккха пайда баргба вай къаманна.

Интервью яьр
А. ХАРСИЕВА.

МОСКВА. «Гебрюдер Хельбиг» яхача Малхбузерча Германе фирмаси «Экспоцентр» яхача Ерригсоюзни объединенеи вIаштIехьаькхача Цеча Пресне выставочни комплексе йолча «Автотехника-90» яхача выставке гойт дунен автомобилаши сервиси еча компанешта карагIдаьннараш. Выставке гойташ я «Мерседес», «Рено», «Даф», яхача фирмашка хьаяь керда машинаш, автопрома советски разработкаш.

Наха тамаш ерех цхьа модель я чIоагIа йовзаш йолча «Фиат» яхача итальянски фирма «Панда» яха малолитражка. Выставка пресс-центрера цхьаболча корреспонденташа беча хоамагIа «Фиат» яха автомобильни концерн дага я «Елаз» яхача советски фирмаца цхьана Елабуге предприяти йилла, дунен образецашта майоагIара йола керда легковой автомобилаш хьаергйолаш конструкцеш оттаяра новкъостил де а.

СУРТА ТIА: «Фиат» фирма «Панда» яхача малолитражкага хьажа безам ба массане а.

В. СОЗИНОВА сурт
(ТАСС фотохроника).

Дикача нахах

Фатимай наькъаш

...ХIетта хьалкхийна йоIсаг йолча ханна (дуне шийтахьа лоархIа ха я из). Iуйрийна нах мерзача набарах боахкача ханна наIарах хIама техар. НиI хьаелла яхар Фатима. Ший лоалахо я моттар цунна из. ХIаьта наIарга лаьттар унзара саг хиннавар. Бере приказ кхоачашде вена саг.

Автоматца Фатима дIа а тетта, хьатта хиннад «хьаьшо».

— Кхы саг вий шун цIагIа?

— Дезал ба. Бийша бада...

— Эггара хьалха хье а кийчлуш, кийчбе дезал. ЦIагIара арадала дезаш да шо.

...Иштта нийсъелар Фатимайна Казахстана аренашка моцал, къел, мискал. Цхьан юккъа хьийзар из цу моттигах а нахах а ца кхеташ. ТIехьагIо кхийтар. Коменданто повестка а яйтар, сихха милице хьайола, аьнна. Кулг яздир Фатимас: комендантагара пропуск йоацаш юртара араяргьяц со, аьнна. ТIаккха мара кхетадинзар Фатимас ше лаьца саг, йолга.

ХIанз 80 шу даьннад цун. Корта кIайбеннаб. ХIаьта а йоIа хана хинна ший хозал дIахецац цун сибато. Трикотажни фабрике болх беча истий бераш кхоабаш я Фатима.

— Из ецаре берий беш хетаргьяцар сона укхох, — аьлар цун заведующе Мальсагов Iалаудина Лейлас.

Харц лийннацар Лейла. Массанахьа хьожаш-ладувгIаш со чакхваьлча, делхача бера оаз хазанзар сона. Наьна кара долча хана а уж мишта делх вайна хаза ма хургдий. 150 бера юкъе «мух» йоагIаш бер нийслургдац аьлча а нийса дац.

Сенца салоIам бу берашта вай ювцача повара Льянов Оарцхой Фатимас а кхычар а?

— Эггара хьалха сага эшар — кхача ба, — аьлар цо. — Цул тIехьагIа шийга мел дувцар дIаэц цо.

Цудухьа сона а лов Фатима кхычарел хьалха ювца. Вешта, шийга дош лургда вай цунга, цхьа хаттар а да. Мичахьа Iомаенний хьо берашта селла чаме кхача кийчбе?

— Къе, хала ха яр вай СибарегIа нийсденнар. — дIайолаялар Фатима. Целинограде цхьан гаьнача юрта ара Iодахьар тхо. ДIачу-хьачу ваха, кхайка-ала вовзаш саг вацар. Тхо цIагIара арадаьхача хана наькъа оаха хьанийца кхача кхоачабеннабар. Тха пхе дезалхочоа юкъе са чу хилар мара гунахьа долаш саг вацар. Тишъениалр нана а вежарий а. Дагаехар сона тхоаш вагона чура Iо а даьха, шн уст бежача совхозо хьадоаладаь моттиг, вешта аьлча, машиннаькъа станци. Кхо-йиъ километр мара гаьна хиннаяцар из. Цига яхар со цхьан дийнахьа. Эрсий мотт во хацар сона, хIана аьлча г. Орджоникидзе яь а хьалкхийна а яр со. ДIачульлар цигарча столове. Айса бена никъ дIабийцар аз столове болхлошка. ХьатIаера повар. Сона бIара а хьежа, кхы йист ца хулаш юха а йийрза дIаяхар.

Со а дIайийрзар бIаргех хий а даьнна, араяла дагайолаш. Аз ниI хьаеллаше, кхайкар сога:

— ИоI, сабарде! — аьнна. ПхьегIаш юлаш яьлла цхьа эрсий кхалсаг яр сога кхайкар.

— Аз беш бола болх бергбий Iа? — аьлар цо.

Сона хацар из фу болх беш я. ХIаьта а кхийтар со. ПхьегIаш юла болх бар цо бийцар. Айса фу ду а ца ховш, мархIа еллар аз из. ХIанз а дагара ялац цун цIи. Коваль Анастасия Ивановна яхаш яр из.

ПхьегIаш йила эттар со. ЦIагIа ноанал де Iомаденна са кулгаш сиха а кадай а лелар. Саррахьа балха дичакх а даьнна, со цIаяха араяльча зIамига тIормигилг хьакховдабир сога Анастасия Ивановнас. Пхи-ялх чкъаьреи, ах кийла хиллал макхи йоаллар цу чу. Дагардаргдац сона, се цIакхаьчача хана тха цIагIа даьллар. ГIадбахабар дезал.

Кхаь бетта болх бачул тIехьагIа повар йир сох. Цул тIехьагIа шеф-повар йир. Иштта вай Iодахийтача 1944 шера дIайолаенна вай юха цIадахккалца цу столове керттера повар йолаш болх бир аз. ХIанз укх чу болх беш я.

— Фатима, тхьовра хьажавар со бераш хIама мишта дуъ. Фу яр пар йнар?

— Уха яр. — аьлар Фатимас.

— Эъ, уха-м хIанзарча замах атта хьа па кхоача кхача ма бий.

Цигга дувца йолаелар Фатима ший ноанала кулговзалах.

— Чкъаьран дулх чуделла локъам йнайий Iа, — аьлар цо.

— Инъа а яц е йнай, аьнна, оалаш а хазалац.

— ТIаккха чкъаьран дулх чудоалла булкинг?

— А.

— ТIаккха чкъаьран дулх чуделла чIаьпилг?

— Диаьлац.

Дукха дийцар Фатимас чкъаьрах лаьца. Пхийтта тайпа даарий цIи яьккхар цо духхьала чкъаьрех кийчдеча хIаман.

— Фатима, дезалх алал кIеззига. Фу хилар царех?

— Дала мукъале моцало саг ваьккханзар тхона юкъера. Цхьа воI Москве кожзавода директора заместитель а волаш, болх беш ва. ЙоI Ленинграде театре болх беш я.

— Даьха моттиг Орджоникидзе я тха аьлар Iа Фатима. ЦIа-моттиг йолаш йий шун?

— Редактера да тхо. Вай Iодахийтачул тIехьагIа тха цIагIа турбаза йилла хиннай. Вай автономи хьоаешше, дохадаьд из цIа.

Иштта я-кх хIара цу хана хьалкхийнача гIалгIачун а кхы мел болча спецпереселений а кхел. ХIаьта халоно бохабаьбац нах, кагбаьбац. Фатима а царех я. Доккхал ду цо ше хIанз кхоабача берех. Нанас мо кхоаб цо уж.

М. ЗАНГИЕВ,
тха соб. корр.

РЕДАКЦЕ ДАЙТА ЖОП

«1990 шера 7 июне арадаьннача «Сердало» газета тIа кепатеха «ХIана вицваьа халкъа турпал» яха статья йийцай КПСС Назрановски райкома идеологически отдела заседане, хIаьта иштта СурхотIен юрта Совета исполкоме а. — ЯХАШ ХОАМ БУ ГАЗЕТА РЕДАКЦЕГА КПСС НАЗРАНОВСКИ РАЙКОМА СЕКРЕТАРА М. ТУМГОЕВА. — Статьян авторо оттаду дешаш чIоагIа лоархIаме а тIехьа па тетташ къоастаде дезаш а да.

Къахьегамхошта кхетам балара гIулакх лакхдара а граждански тIема турпал Нальгиев Мандре виц ца валийтара а СурхотIа юрта юкъе турпала обелиски из ваьхача цIен тIа мемориальни улги оттаде лаьрхIад. Уж **деррига дешаш къоастадергда СурхотIен юрта Совета** халкъа депутатий сессе.

Редактор
Х. Э. АУШЕВА.

ТХА АДРЕС: 364907. г. Грозный, Маяковске ул. 92. Тенефонаш: редактора — 22-45-57; редактора заместитель — 22-85-07; бехктокхама секретара — 22-84-68; отделий: идеологически — 22-53-12, промышленностен транспортен — 22-75-81, 22-65-01; агропромышленни—22-47-84, 22-90-66; культура — 22-64-75, 22-75-78; письмой — 22-85-64; машинописни бюро—22-89-51; корректорски — 22-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907. г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: идеологического — 22-53-12, 22-54-04; промышленности и транспорта — 22-75-81; 22-65-01; агропромышленного — 22-90-66; 22-47-84; культуры — 22-64-75; 22-75-78; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

Газет арадувл шинареи. ереи. шоаттеи деношка

СФ00175. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 2385.